

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogik instituti

Tabiyotshunoslik va geografiya fakul'teti

«Geografiya va iqtisodiyot bilim asoslari» kafedrası

«Geografiya va iqtisodiyot bilim asoslari» bakalavr ta'lim yo'nalishining
4 «b» kurs talabasi

Sapaev Xamdam

«Uy-joy kommunal xizmat ko'rsatish sohasi muassasalari
moliyaviy resurslarning manbalari va ularning tahlili»
mavzusidagi bakalavr

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar:

dots. i.f.n., Turebekov A.

Kafedra mudiri:

dots.p.i.n. Gaypova R.

Nukus - 2014

MUNDARIJA:

KIRISH	3
--------	---

I-BOB. UY-JOY, KOMMUNAL XIZMAT XO`JALIGI MUASSASALARI MOLIYAVIY TA`MINOTINING MAZMUNI VA ULARNI ISLOH QILISHNING MOLIYAVIY JIHATLARI

1.1. Respublikamizda kommunal xizmat ko`rsatishni tashkil qilish	6
--	---

1.2. Uy-joy, kommunal xo`jaligi moliyasining mazmuni va ularni ta`minlashning xususiyatlari	18
--	----

II-Bob. UY-JOY, KOMMUNAL XIZMAT KO`RSATISH SOHASI MUASSASALARI MOLIYAVIY RESURLARINING MANBALARI VA ULARNI TAHLILI

2.1 Uy-joy, kommunal xizmat ko`rsatish sohasi muassasalarining moliyaviy resurslari va ularni tashkil topish manbalari	24
---	----

2.2. Uy-joy, kommunal xizmati tizimi muassasalari pul daromadining shakllanish manbalari va ularning tahlili	37
---	----

XULOSA VA TAKLIFLAR	55
---------------------	----

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI	57
------------------------------------	----

Kirish

Mavzuning dolzarbligi. Iqtisodiyotni liberallashtirish va modernizatsiyalash sharoitida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning ahamiyati uy joy kommunal xizmat xo'jaligi moliyaviy faoliyatini samarali tashkil qilish, ularning barqaror taraqqiyotini ta'minlash maqsadida moliyalashtirish tizimini takomillashtirishni talab qiladi.

Jamiyatimizdagi zamonaviy urbanizatsiya sharoitida inson jamiyatning muhim tarmoqlaridan biri uy joy kommunal xizmat xo'jaligi tizimi hisoblanadi. Hozirgi sharoitda O'zbekistondagi aholining 53 %i shaharlararo va shahar tipidagi markazlarda yashamoqdalar. Zamonaviy shaharlardagi insonlar zamonaviy suv, gaz, issiqlik tizimi, kanalizatsiya tizimi bilan sifatli jihozlangan uy-joy bilan ta'minlash lozim.

Shuning uchun ham Prezidentimiz I.A. Karimov, 2011 yilga mo'ljallangan iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida, uy joy kommunal xizmatlar sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirish, ularni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish masalalarini ko'rsatib o'tgan edi.

Haqiqatda ham uy joy kommunal xizmatlar tizimini taraqqietning hozirgi sharoitdagi asosiy muammosi ularni moliyalashtirishning sifat jihatli takomillashtirilgan barqaror manbalar shakllan-tirilmayotganligi bilan belgilanadi. Uy joy kommunal xo'jaligi muassasalarini moliyalashtirishda byudjet mablag'laridan keng foydalanish bugungi kunda ularni bozor iqtisodieti sharoitida barqaror taraqqiyotini taqsimlash imkoniyatlarini bermaydi. Bitiruv malakaviy ishda kommunal xizmat xo'jaligi moliyasi, ularni moliyalashtirish manbalarini tarkibi hamda o'z-o'zini moliyalashtirishning yangi manbalaridan foydalanish imkoniyatlari bo'yicha fikr mulohozalar toplangan mavzuning dolzarbligini belgilab beradi.

Mamlakatimizda kommunal xizmat ko'rsatish tizimini modernizatsiya

qilish va texnik qayta jihozlash, uy-joy fondini zamonaviy hisobga olish priborlari bilan ta'minlash bo'yicha izchil ishlar bajarilmoqda. Ushbu muhim ishlarning muvaffaqiyatli bajarilishi faqat mahalliy davlat boshqaruvi organlari yoki tajribali raisga emas, balki uy egalarining tashabbuskorligi, faolligi, yashayotgan uyining obod, toza hamda issiq bo'lishi uchun nechog'li harakat qilishiga ham bog'liq. Eng muhimi, har bir odam qilinayotgan va bajarilishi ko'zda tutilayotgan barcha ishlar u va oilasi uchun, turmush darajasi hamda sifatini yanada oshirish maqsadida amalga oshirilayotganini anglab yetishi darkor. Buning uchun esa fuqarolarning huquqiy madaniyati va faolligini oshirishga doir ishlarni izchil davom ettirish kerak.

Ushbu jarayonda aholi o'rtasida axborot-ma'rifat ishlarini olib borishga alohida e'tibor qaratilayotgani bejiz emas. Ushbu xayrli ishlarga "O'zkommunxizmat" agentligi ham salmoqli hissa qo'shmoqda. Uning o'quv markazida shirkatlar raislari, uy-joy fondidan texnik foydalanish bo'yicha xodimlar o'qitilmoqda. Bugun ko'plab o'quv-seminarlari va davra suhbatlari o'tkazilayotganiga qaramay, hali ham bunday tadbirlarga ehtiyoj sezilmoqda. Shirkatlar boshqaruvidan puxta bilimga ega bo'lmagan va tasodifiy shaxslarni chiqarish maqsadida ularning rahbarlarining tarkibi qayta ko'rib chiqildi. Bundan tashqari, aholining ko'p xonadonli uylarni yaxshi holatda saqlash va kapital ta'mirlashdan manfaatdorligini oshirish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Uy-joy mulkdorlarining shirkatlari to'g'risida"gi qonuni asoslarini tushuntirish maqsadida agentlik mutaxassislari uy-joy mulkdorlarining umumiy yig'ilishlarida ishtirok etmoqda. Bu esa bittadan beshtagacha uyga xizmat ko'rsatadigan ixcham xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari sonini ko'paytirishga yordam bermoqda.

Uy-joy-kommunal xo'jaligi va xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarining samarali faoliyat ko'rsatishiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan omillarni bartaraf etish maqsadida "O'zkommunxizmat" agentligi shirkatlar, boshqaruv kompaniyalari va kommunal xizmatlar rahbarlarining uy-joylarni sifatli saqlash,

ta'mirlash uchun mulkdorlar mablag'laridan maqsadli foydalanish bo'yicha malakasiga nisbatan talablarni oshirishga yordam beradigan kompleks chora-tadbirlarni taklif etmoqda. Bu borada ishonib topshirilgan ko'p xonadonli uylarga sifatli xizmat ko'rsatishni tashkil qilishga qodir mutaxassislarning huquqiy savodxonlik darajasini oshirishga ham alohida e'tibor qaratiladi. Bu vazifani bajarish uchun "O'zkommunxizmat" agentligining Respublika o'quv-uslubiy markazi shirkatlar va boshqaruv kompaniyalari rahbarlarini markaz mutaxassislari tomonidan zamonaviy talablar hisobga olingan holda ishlab chiqilgan uslublar hamda o'quv dasturlari bo'yicha o'qitishni rejalashtirmoqda. xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarini malakasiz mutaxassislar boshqarishiga yo'l qo'ymaslik uchun o'qish nihoyasiga yetgach, test sinovlarini o'tkazish ko'zda tutilgan bo'lib, bu borada ularning shirkatlar to'g'risidagi qonunchilik, o'zini o'zi boshqarish asoslari to'g'risidagi bilimi, uylarda umumiy mulkni boshqarish hamda xizmat ko'rsatish qobiliyati tekshiriladi. Test sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tganlarga tegishli sertifikatlar beriladi.

Tadqiqot maqsadi. Bozor munosabatlari rivojlanishi va turli xo'jalik yuritish shaklidagi uy-joy kommunal xo'jaligi faoliyatini moliyaviy ta'minlashning ilmiy metodologik asoslarini kompleks tahlil qilish, O'zbekiston respublikasida uy joy kommunal xo'jaligi faoliyatini moliyaviy ta'minotini takomillashtirishga yo'naltirilgan asosiy tavsiyalarni ishlab chiqish maydonga chiqadi.

Tadqiqot ob'ekti. Tadqiqot ob'ekti bo'lib uy joy kommunal xo'jaligining faoliyati hamda respublika iqtisodiy hayotini isloh qilishga yo'naltirilgan qonunchilik va huquqiy me'yoriy asoslarining tahlili ishning ob'ekti hisoblanadi.

I-BOB. UY-JOY, KOMMUNAL XIZMAT XO`JALIGI MUASSASALARI MOLIYAVIY TA`MINOTINING MAZMUNI VA ULARNI ISLOH QILISHNING MOLIYAVIY JIHATLARI

1.1. Respublikamizda kommunal xizmat ko`rsatishni tashkil qilish

Respublikamizda keyingi paytlarda agrosanoat tarmoqlari ishlab chiqarishi uchun xizmat ko`rsatuvchi tarmoqlarni tashkil qilish va rivojlantirishga e`tibor berilmoqda. Xalk xo`jaligi tarmoqlari ya`ni qishloq xo`jaligi, sanoat tarmoqlari bir-biri bilan chambarchas bog`langan tarmoqlardir. Respublikamiz ishlab chiqarish hajmining yildan-yilga o`shishiga erishish ham albatta xizmat ko`rsatuvchi tarmoqlarni to`g`ri tashkil etishga bog`liqdir.

Hozirgi vaqtda agrosanoat majmuasi oldida turgan muhim vazifa respublika aholisining yuqori sifatli qishloq xo`jalik mahsulotlariga bo`lgan ehtiejini qondirishdan iborat. Shundan kelib chiqib agrosanoat majmui tarmoqlarini ham shakllantirish va rivojlantirish maksadga muvofiqdir. Respublikamizda keyingi yillarda xizmat ko`rsatish sohasida jumladan madaniy va maishiy xizmat sohasida bir qancha o`zgarishlar qilindi. Bundan tashqari bank tizimidagi turli tuman bank shakllarining paydo bo`lishi va uni xizmatidan foydalanish savdo tizimi va undan foydalanishda bir qancha yangi o`zgarishlar vujudga keldi. Respublikamizda xizmat ko`rsatish sohasi tarmoqlari (korxonalari) oldiga quyidagi vazifalarni muhim vazifa sifatida qo`yadi. Bu vazifa xalq xo`jalik ishlab chiqarishi hajmini oshirish uchun mehnat resurslarining doimiy dam olish uchun qo`lay shart-sharoit yaratishdan iboratdir. Bozor iktisodieti sharoitida agrosanaot majmui tarmoqlari sanoat, qishloq xo`jaligi, qishloq xo`jalik mahsulotlarini iste`molchilarga etkazish, tayerlash, tashish, saqlash tarmoqlari bilan birga 4-soha xizmat ko`rsatish sohasi rivojlantirish ham maqsadga muvofiqdir.

Kommunal xo`jalik O`zbekiston Respublikasining ko`p tarmoqli kommunal xo`jaligi tarkibida uy joy xo`jaligiga xizmat ko`rsatish va uni asrash, suv ta`minoti va kanalizatsiya, issiqlik va gaz ta`minoti, aholi yashaydigan joylarni tozalash bilan shug`ullanuvchi sanitariya texnika tashkilotlari, shahar yo`lovchilar tashish elektr transporti, (tramvay, trolleybus, metropolitel) elektr gaz va taqsimlovchi tarmoqlar, shahar xo`jaligini obodonlashtirish, sanoat, ta`mirlash qurilish, loyihalash korxonalari, tashkilotlari va boshqalar mavjud.

Respublikada kommunal xizmat ko`rsatishni kommunal xizmat ko`rsatish vazirligi va uning tegishli viloyat, shahar, tuman bo`g`inlari amalga oshiradi. Ularning faoliyat doirasi shahar va shaharlar, tuman markazlari bilan chegaralanadi. Ayrim shahar va shaharlarda, qishloq joylarda kommunal xizmat ko`rsatishni qishloq xo`jaligi, yirik sanoat korxonalari va tashkilotlari ham amalga oshiradi.

Respublika kommunal xo`jaligida umumiy quvvati bir kecha kunduzda 6,3 million. m<sup>3</sup> ichimlik suvni olish kuchiga ega bo`lgan inshootlar, 16238 km uzunlikdagi suv o`tkazgich inshootlari va suv o`tkazgichlar, bir kecha-kunduzda umumiy quvvati 3,4 mln. m³ chiqindi suvlarni tozalash kuchiga ega bo`lgan inshootlar, 5114 km kollektorlar va kanalizatsiya shohobchalari, bir soatda 5560 Gkal issiqlik berish quvvatiga ega bo`lgan issitish qozonxonalari, 3671 km issiqlik tarmog`i, 16 gaz to`ldiruvchi stantsiya va 72 ming km dan ortiq gaz shohobchalaridan foydalanilmoqda. Yiliga iste`molchilarga 2,1 mlrd. m³ ichimlik suv, 20,8 mln. Gkal issiqlik quvvati, 36,5 mlrd. m³ dan ziyod tabiiy gaz etkazib berilmoqda.

Keyingi o`n yilliklar davomida O`zbekistonda kommunal xo`jaligi yirik sohaga aylandi, sanoat ishlab chiqarishning rivoji va aholining tez o`sishiga bog`liq holda ildam sur`atlar bilan rivojlandi. Qishloq joylarida aholi yashaydigan joylarni obod qilishda loyihalash ishlari yo`lga qo`yildi, shaharchalar, ko`plab eksperimental agroshaharlar qurildi.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 1993 yil 15 iyuldagi

"O'zbekiston Respublikasida kommunal xizmat ko'rsatish boshqarishni takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq viloyatlar va Toshkent shahrida xududiy kommunal xo'jaligi va undan foydalanish birlashmalari barpo etildi. Keyingi yillari respublika kommunal xizmat ko'rsatish vazirligi tizimida 345 korxona va inshoot xususiylashtirildi, kommunal xizmat ko'rsatish korxonalari negizida 20 aktsiyadorlik jamiyati barpo etildi.

Respublika uy-joy fondi jamoat, uy-qurilish kooperativlari, davlat, fuqarolarning shaxsiy mulki bo'lgan uy-joylarni o'z ichiga oladi.

XX asrning 20 yillari boshlaridan Uzbekistonda davlat yoli bilan uy-joy binolari qurila boshladi. Shahar va qishloqlarda zamonaviy evropacha andozadagi binolar qad ko'tardi. Keyinchalik aholi turar joyini yaxshilash uchun juda ko'plab mablag'lar sarflanadi. Respublikada shaxsiy uy-joy qurilishi hissasi katta jami uy-joy fondi 285,6 mln m², uning 121,8 mln m² eki 42,6 % shaharlarda joylashgan. Shahar uy-joy fondi markazlashtirilgan suv ta'minoti bilan 71 %, kanalizatsiya bilan 53,9 %, markazlashtirilgan isitish bilan 60,6 %, gaz bilan 90,3% ta'minlangan uy-joylarining 50,4% vanna xonalar bilan jihozlangan.

O'zbekiston Respublikasining "Davlat uy-joy fondi xususiylashtirish to'g'risida" gi Qonuniga ko'ra respublikada davlat uy-joy fondini xususiylashtirish asosan tugallandi. Davlat uy-joy fondining qariyb 98,8% fuqarolarga xususiy mulk qilib berildi. So'nggi yillarda umumiy maydoni 57 mln m³ bo'lgan 990,6 ming kvartira arzon baholarda, shu jumladan 18,87 mln km² bo'lgan 318,7 ming kvartira bepul (madaniyat, maorif, sog'liqni saqlash xodimlariga) xususiy mulk qilib berildi.

Shahar, shaharcha va tuman markazlarida aholini suv bilan ta'minlash, shuningdek ichimlik suvining sifatini yaxshilash maqsadida keyingi yillarda sutkasiga 381 ming m³ ichimlik suvi etkazib beradigan vodoprovod shohobchalari qurilib ishga tushirildi. (Samarqand, Urganch, Nukus, Jizzax, Termiz va boshqa shaharlarda). 90-yillarda Tuyamuyin - Urganch, Tuyamuyin-

Nukus, Uchqurg'on-Namangan, Damxo'ja va boshqa suv quvurlari foydalanishga topshirildi. Respublikada vodoprovod sistemasining umumiy quvvati bir kecha-kunduzda 12,0 mln m³, kucha vodoprovodlari yakka tarmog'i uzunligi 36231,5 kiga etdi. Aholi jon boshi hisobiga bir kecha-kunduzda iste'mol qilinadigan suv shaharlarda 536,3l va qishloqlarda 240,41 ni tashkil etdi.

Uy-joylarni obodonlashtirishda kanalizatsiya muhim ahamiyatga ega O'zbekistonda arxeologik qazilmalar davrida ayrim yirik shaharlardagi (Samarqanddagi Afrosiyob qal'asi, Toshkentdagi Qoratosh hammomi harobasidan) sopol quvurli tazar (kanalizatsiya) qadigi topilgan. Aholi asosan kir uralar xaniklardan foydalangan. So'nggi yilda O'zbekistondagi kanalizatsiya bilan ta'minlangan aholi punktlari soni 235 ga, kanalizatsiya tarmog'ining uzunligi 3501,9 km ga etdi. Kanalizatsiya-tozalash inshootlarining bir kecha - kunduzdagi kuvvati esa 3,7 mln m³ ni tashkil etdi. Kanalizatsiya-sanitariya inshootlari orqali 1,19 mlrd m³ okova suv o'tkazildi.

Mustaqillik yillarida respublika shahar va ayniqsa qishloqlarini gazlashtirish ustivor davlat siesatiga aylandi. Respublikaning shahar shaharcha va qishloqlarida uzunligi 65,2 ming km dan ortiq yakka tortilgan gaz shohobchalari mavjud. Jumladan 23,9 ming km dan ortiq er osti gaz kuvuri 27,5 ming gaz taqsimlash punkti (shundan 1573 tasi ko'chmas) ishlab turibdi. 3,38 mln. xonadon tabiiy gaz bilan ta'minlangan, bu umumiy xonadonlarning 66% ni tashkil etadi, shu jumladan qishloqlarda 1985 ming xonadon gazlashtirilgan. Binolarni isitish sohasida 935 (soatiga 5559 Gkal issiqlik beradigan) gaz bilan ishlaydigan bug qozonlari va 3671 ming km uzunlikdagi issiqlik tarmog'i ishlab turipti.

Respublika kommunal xo'jaligining yana bir muhim tarmog'i-shahar, shaharcha va tuman markazlari sanitariya holatini yaxshilash, qattiq va suyuq chiqindilarni o'z vaqtida yig'ish va ularni chiqindi maydonlariga olib borib zararsizlantirishdir. Bu xizmat 113 shahar, 97 shaharchada yo'lga qo'yishgan.

Umumiy maydoni 930 gektar bulgan 173 chiqindi zararsizlantiriladigan maydonlar bor. Yiliga 11 mln m³ qattiq va 5 mln m³ suyuq chiqindi yig`iladi va ular 5 mingdan ortiq mashina va mexanizmlar (ko`cha supuradigan, suv sepadigan, ahlot tashiydigan, kanalizatsiya va kir uralarini tozalaydigan va boshqalar) orqali chiqindixonalariga toshiladi. Yirik shaharlar - Toshkent, Andijon, Buxoro, Namangan, Uchqurg`on, Farg`ona va boshqalarda maxsus ixtisoslashtirilgan avtobazalar bor. Kommunal xo`jalik tarmog`ida uy-joylar, ijtimoiy, madaniy-maishiy inshootlar muxandislik tizimlarini kapital ta`mirlash korxonalari mavjud. Tarmoqdagi sanoat korxonalari sanitariya-texnika buyumlari, sanoat gaz jihozlari, nastandart buyumlar, kichik mexanizatsiya vositalari va xalq iste`moli mollarini ishlab chiqaradi. Gaz apparatlari zavodi-Toshkentdagi "Gazavtomamka", Farg`onadagi "Gaz apparatlari", Angrendagi tajriba mexanika zavodlarining mahsulotlari MDH mamlakatlariga ham chiqariladi.

Respublika shaharlarida kommunal xizmat doirasiga kiradigan shahar elektr transportiga oid ma`lumotlar "Transport" bo`limida berilgan.

Aholiga maishiy xizmat ko`rsatish xalq xo`jaligining o`ziga xos sohalaridan biri hozir O`zbekiston Respublikasida aholiga maishiy xizmat ko`rsatish xizmatining o`z an`analari va tarixiga ega bo`lgan tizimi shakllangan. Maishiy xizmat sohasida 121,0 ming kishi eki respublika xalq xo`jaligida band bo`lgan jami ishchi va xizmatchilarning 8 % ishlaydi.

Aholiga maishiy xizmat ko`rsatish korxonalari davlat, jami, kooperativ, shaxsiy, aktsiyadorlik kabi turlicha mulk shakllariga asoslangan korxonalardan iborat. Tizim korxonalari aholiga 800 dan ortiq xizmat turini ko`rsatadi. Ular poyabzal, kiyim-kechak, trikotaj buyumlarini yakka tartibda tikish, to`qish va ta`mirlash, radiotelevizion apparaturalar, ruzg`orda ishlatiladigan asboblari, metalli buyumlarni tuzatish va yasash, shaxsiy transport vositalariga texnik xizmat ko`rsatish va ta`mirlash, kiyimlarni kimeviy usulda tozalash va buyash, kir yuvish, suratga olish, xammom, sartaroshlik xizmatlari, ruzg`or buyumlarini

ijaraga berish, transport xizmatlari, uy-joylar qurish va ta'mirlash xizmati, bog` va polizlarda qishloq xo'jaligi ishlarini bajarish xizmati va boshqa shunga o'xshash ishlarni bajaradi.

Keyingi yildan boshlab maishiy xizmat ko'rsatish korxonalari xo'jalik hisobiga, ijara qudratiga korxonalari xo'jalik hisobiga, ijara qudratiga o'tkazila boshladi. Korxonalarda har yili aholiga xizmat ko'rsatishning 150 dan ortiq turi va usullari joriy qilindi, barcha xizmat turlarining soni qariyb 100 ga etdi. Lekin aholiga maishiy xizmat ko'rsatish aholining o'sib boraetgan talabini etarlicha qondira olmadi. Respublikaning ko'plab qishloqlarida maishiy xizmat ko'rsatish umuman yo'lga quyilmagan edi.

Aholiga maishiy xizmat ko'rsatishni yanada takomillashtirish maqsadida tashkilotlar uyushmasi- "O'zmaishiy xizmat-uyushmasi" tuzildi. Tizim tarmoqlarini bozor munosabatlariga o'tkazish uchun maishiy xizmat korxonalarini davlat tasarrufidan chiqarish-ularni ijaraga, aholiga shaxsiy mulk qilib berish hamda aktsiyadorlik korxonalari va kooperativlarni tuzish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Ayni vaqtda mulkchilikning aralash shakllariga asoslangan korxonalar ham barpo etila boshladi.

Keyingi yillarda maishiy xizmatga qarashli jami 12587 korxona xususiyashtirilib 29 ijara korxonasi, 13ta aktsiyadorlik jamiyatlari 565 jamoa korxonasi, 527 shaxsiy korxona tashkil topdi, 4 mingga yaqin shaxs esa yakka tartibdagi mehnat faoliyati bilan shug'ullanishga o'tdi. 2005-2006 yillarda shahar va qishloqlarning guzarlarida 474 savdo-maishiy majmualari tashkil etildi, maishiy xizmatning 218 xil yangi shakl va usullari ishlab chiqarishga joriy etildi.

Hozirgi kunga kelib "O'zmaishiyxizmatuyushma"ga qarashli barcha davlat korxonalari xususiyashtirildi va ular turli mulkchilik shakllaridagi korxonalarga aylantirildi. Ayrim korxonalar zaruriyat taqozasi bilan ko'ngilli assotsiatsiyalarga kontsernlarga birlashtirildi. Korxonalarni davlat nazoratidan chiqarish ba'zan shoshilinch amalga oshirilganligini tufayli respublika

viloyatlarining yarmida maishiy xizmat uyushmalari tarqab ketdi. Maishiy xizmatga bo'lgan aholini talabini qondirish maqsadida oktyabrda aholiga maishiy xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyatini barqarorlashtirish chora tadbirlari to'g'risida qaror qabul qildi. Unga ko'ra tarmoqning viloyat va tuman tizimlari qaytadan tiklandi. Barcha viloyat markazlarida, tumanlarda va shaharlarda maishiy xizmat sohasidagi kichik xususiy va o'rta biznesni muvofiqlashtirish va qo'llab-quvvatlash uyushmalari tuzildi. Respublika Vazirlar Mahkamasining 1997 yil 17 sentyabrdagi qarori bilan va aholiga maishiy xizmat ko'rsatish sohasini boshqarishni markazlashtirishdan chiqarishni davom ettirish va raqobat muhitini mustahkamlash, maishiy xizmat korxonalari va mahalliy boshqaruv organlarining xo'jalik mustaqilligini oshirish maqsadida "O'zmaishiyxizmatuyushma" tugatildi. Respublikada aholiga maishiy xizmat ko'rsatishni rejalashtirishning mo'ljallangan dasturi ishlab chiqilgan.

O'zbekistonda aholiga maishiy xizmat ko'rsatish sohasiga chet el investitsiyasini jalb qilish yangi ishchi o'rinlarini tashkil etish maqsadida chet el firmalari bilan qo'shma korxonalar tashkil etildi. Hozirda O'zbekiston -Turkiya qo'shma korxonasi "Shuxrat" (erkaklar ichki trikotaj kiyimlari), Uzbekiston-Afg'oniston qo'shma korxonasi "Imkon" (poyabzal ishlab chikarish), Koreya respublikasi, Germaniya, ("Al-Vella" firmasi), Turkiya, Yugoslaviya ("Elen" firmasi), Italiya ("Kemashkeks" firmasi), Frantsiya ("L-Orel", "Legeron", "P'er Karden", "Oyreye", "Fillips" firmalari va hokazo korxonalar) bilan aloqalar o'rnatildi.

O'zbekiston Respublikasi iktisodietini rivojlantirish aholining sanoat qishloq xo'jalik mahsulotlariga bo'lgan extiejini qondirishda ichki savdo muhim o'rinlardan birini egallaydi. Aholining shaxsiy extiejiga mo'ljallangan barcha moddiy boyliklarning 80 % i ichki savdo orqali taqsimlandi. Xalq xo'jaligida band bo'lgan barcha ishchi va xizmatchilarning 11,1 % savdo va umumiy ovqatlanish sohasida ishlaydi. Davlat va davlatga tegishli bo'lgan 43,4 ming chakana savdo korxonalari aholiga xizmat ko'rsatadi.

Qadimdan O'zbekiston xududida savdo hamisha iqtisodiy xatning eng muhim omillaridan biri bo'lib kelgan. Qadimgi savdo yo'li-Buyuk Ipak yo'lida joylashgan Turkiston xalqaro savdoda muhim o'rin egallagan. Bu yo'l orqali Xitoy va Mug'ulistondan Xindiston, Eron, G'arbiy Osiyo, Kavkaz hamda sharqiy Evropaga asosan ipak, teri, shuningdek ziravorlar, oltin va qimmatbaho toshlar, zargarlik buyumlari olib o'tilgan. Yirik shaharlar Buxoro, Samarqand, Urganch, Toshkent, Qarshi, Qo'qon va boshqalarda ko'plab karvonsaroylar bo'lgan. Karvonsaroylar va bozorlarda narx-navo, savdo haqida so'nggi ma'lumotlar eshittirilgan. Keyinchalik karvon savdo aloqalari Volga bo'yi, Moskva, Qozon shaharlari bilan ham o'rnatilgan.

Respublikada 80-yilning oxirlariga qadar savdoning asosiy shakllari davlat kooperativ va qishloq savdosidan iborat bo'lgan. Davlat savdosi orqali ichki bozorda xalq iste'mol tovarlarining ko'pchilik qismi sotilgan: u respublika chakana tovar oborotida muhim o'rinni egalladi. Davlat savdosi asosan shahar aholisiga va sanoat markazlariga xizmat ko'rsatadi, shuningdek o'z tashkilotlari orqali kolxoz va sovxozlardan kartoshka, sabzavot, poliz ekinlari va mevalar sotib olindi.

Kooperativ savdo "O'zbekbirlashuv" orqali amalga oshiriladi. Uyushma asosan qishloq aholisini ham iste'mol mollari bilan ta'minlaydi. Shuningdek qishloq aholisi va jamoa xo'jaliklaridan qishloq xo'jalik mahsulotlarini (tuxum, jun, qorako'ltirisi, mo'yna, teri xom ashesi, ayrim xom ashelar, kartoshka, sabzavot poliz ekinlari) xarid qiladi. Qishloq savdosi dehqon bozorlarida davlat va kooperativ savdo bilan birga qishloq xo'jaligida ishlab chiqarilgan oziq ovqat mahsulotlari savdosini amalga oshirdi.

Aholi xarid qiladigan tovarlar strukturasi nooziq ovqat mahsulotlar hissi ko'paya bordi. 1991 yilda davlat savdosi tovar oborotini umumiy hajmidan aholining nooziq ovqat mulklarini harid qilish harajatlari 66,6 % ni tashkil etdi.

O'zbekiston iqtisodietining bozor munosabatlariga o'tish davrida

respublikada savdo "O`zbeksavdo", "O`zbekbirlashuv", "O`ztayerlovsavdo", respublika tovar xom ashe fond birjalari, shuningdek sanoat transport kontsernlari va kompaniyalari xizmatidagi ishchilar ta`minoti bo`limlari, respublikada sog`liqni saqlash vazirligi "Dori va atir-upa savdosi", matbuot davlat qo`mitasi (Kitobsavdosi) va boshqa vazirliklarni savdo tashkilotlari orqali amalga oshirmokda. Shuningdek xususiy savdoga keng yo`l berildi.

"O`zbeksavdo" aktsiyadorlik kompaniyasi erkin savdo sharoitida iste`mol tovarlari resurslarini fondlashtirishga zaruriyat qolmagan sharoitlarda savdo bazalarining vazifalari tubdan o`zgardi. Keyingi yillari "O`zbeksavdo" tizimda 14 savdo ishlab chiqarish kontserni, 124 aktsiyadorlik jamiyati, 3500 jamoa tashkiloti, 1800 korxonalar ishlaydi. Ulgurji savdo bilan 99 (viloyat) aktsiyadorlik jamiyatlari shug`ullanadi.

O`zbekiston Respublikasi Prezidentining 1999 yil 19 dekabrda "Savdo sohasida monopoliyadan chiqarishni chuqurlashtirish to`g`risi"da farmoniga ko`ra, oziq-ovqat mahsulotlari asosiy guruhlarini fond yo`li bilan taqsimlash tizimini bekor qiladi. "O`zbeksavdo" kompaniyasi tarkibida respublika "Savdo taraqqiati" birlashmasi savdo ishlab chiqarish "Savdo nashrieti" birlashmasi, "Navruz" kompaniyasi "Go`sht sut-savdo" davlat aktsiyadorlik birlashmasi bor.

"O`zbekbirlashuv" aktsiyadorlik kompaniyasi O`zbekistonda birinchi respublika kooperativ savdo idorasi Uzbekiston matbuot jamiyatlari uyushmasi (O`zbekbirlashuv) 1925 yilda tashkil etilgan. "O`zbekbirlashuv" 1994 yil 5 maydan O`zbekiston matbuot kompaniyasi va matbuot jamiyatlari markaziy uyushmasi nomi bilan faoliyat ko`rsata boshladi. Uyushma qishloqda savdo qishloq xo`jalik mahsulotlarini harid qilish va tayerlash oziq-ovkat mahsulotlari ishlab chiqarish bilan shug`ullanadi. "O`zbekbirlashuv" 16 mln.dan ortiq qishloq xo`jalik aholisi (respublika aholisining 70 % ga) savdo xizmatini ko`rsatadi. Shuningdek viloyat tuman markazlarida yiroqda yashaydigan aholi va chorvadorlarga ko`chma savdo uyushtiriladi. (465 magazin xizmat qilmoqda). "Matbuot savdo" aktsiyadorlik kompaniyalari tizimida 429 guzar majmualari

h xamda 115 super market, bosma mollarini tarqkatadigan h ta viloyat kooperativ kitob-savdo iboralari va boshqa maxsus savdo bazalari bor.

Tizim umumiy ovqatlanish korxonalarini go`sht va go`sht mahsulotlari bilan ta`minlaydi.

"O`zbekbirlashuv" xorijiy mamlakatlar (Avstriya, Afg`oniston, Belgiya, V`etnam, Germaniya, Gretsiya, Pokiston, Singapur, Shveytsariya, Yaponiya va boshqa) firmalari bilan kontrakt asosida savdo aloqalarini olib boradi. 10 qo`shma korxona (ulardan 4 chet el firmalari bilan hamkorlikda) faoliyat ko`rsatmoqda.

"Matbuot savdo" maishiy-xududiy kompaniyalari tarkibida 7,6 ming umumiy ovqatlanish muassasalari (oshxona, kaxvaxona, restoranlar) mavjud. Respublikada epiladigan jami nonning 60 %, alkogolsiz ichimliklarning 25% va qandolat mahsulotining 15% kooperativ shahobchalarda chiqariladi.

Bozor iqtisodietining ichki tizimining shakllantirishda moliya, innovatsiya, ssuda, intellektual, nou-xau, aqliy mehnat, uy-joy, san`at, g`oyalar bozori muhim o`rin egallaydi.

O`zbekistonda shunday bozorlarni shakllantirish tadbirlari ko`rildi. Iqtisodiy islohotlarni tezroq amalga oshirish, uni rivojlantirish hamda bozor infratuzulmasini yaratish bo`yicha sa`y-harakatlar natijasida O`zbekiston Respublikasida birja savdosi shakllandi. O`zbekistonda "Uzulgurjibirjasavdo", Respublika ko`chmasmulk birjasi, "Toshkent" fond birjasi, "Toshkent" fond birjasi, Respublika tovar-xom ashe birjasi, Uzagrobirja va boshqalar birja savdosini amalga oshiradi.

"Uzulgurjibirjasavdo" respublikada tovar resurslari bozorini shakllantirishda zarur infrastrukturani yaratish maqsadida O`zbekiston shartnomalar va savdo bo`yicha davlat-aktsiyadorlik uyushmasi negizida tashkil etildi. Ilgari xalq xo`jaligi ta`minotiga respublika moddiy texnika ta`minoti idorasi rahbarlik qilgan. O`zbekistonda o`tkazilaetgan chuqur iqtisodiy islohotlar moddiy-texnika ta`minoti tizimini ham tubdan o`zgartirdi.

"O`zulgurjisavdo" xo`jalik mexanizmi rejaviy moddiy texnika ta`minoti tizimidan erkin xo`jalik aloqalariga o`tishni, davlat extiejlari uchun mahsulot etkazib berishni ishlab chiqaruvchilar bilan shartnomalar tuzish yo`li orqali amalga oshirishni ta`minlaydi. Moddiy-texnika ta`minoti va sotish bozor usullari bo`yicha oldi-sotdi ulgurji savdo, yarmarka, birja va kim oshdi savdolari yo`li bilan amalga oshiriladi.

Oldi savdolari yo`li bilan amalga oshiriladi. Uyushma tarkibida 13 respublika aktsiyadorlik ulgurji vositachilik firmasi, "Sanoatan savdo" aktsiyadorlik ishlab chiqarish savdo birlashmasi, respublika viloyatlari va Qoraqalpog`istondagi 14 xududiy tijorat-vositachilik aktsiyadorlik kompaniyalari, aktsiyadorlik tovar-xom ashesi birjasi, "Trastbank" aktsiyadorlik birja banki doimiy ishlaydigan yarmarka va kim oshdi savdolari direktsiyasi mavjud. Shuningdek uyushmaning bozor infrastrukturasi tarkibida "O`zbekiston sistema" ilmiy ishlab chiqarish boshqarmasining boshqarishni avtomatlashtirish ilmiy-axborot birlashmasi; 167 mayda ulgurji dukan; 10 texnik vositalari ijarasi punkti, 30 fan ortiq tayerlash va anjomlarni ta`mirlash korxonalari, mahsulot ishlab chiqaruvchi tsex va ustaxonalar, savdo uylari va MDH mamlakatlarida vakolatxonalari bor. Uyushma yuqori darajada mexanizatsiyalashtirilgan ombor xo`jaligi shohobchalariga ega. Birja va yarmarka savdolari dastlab 1994 yil aprelda o`tkazildi, keyinchalik respublika yarmarkalari doimiy ishlash, tartibiga o`tkazildi. Tovar oboroti hajmi 1 mlrd.dan ortiq AQSh dollarini tashkil etdi.

Respublika ko`chmas mulk birjasi 1994 yil martda tuzilgan. Asosiy vazifasi respublikada xususiyashtirish jaraenini mukammallashtirish va ko`chmas mulklarning doimiy ochiq bozorini vujudga keltirishdir. Birjada aholi turar joy binolari, mehmonxona, restoranlar, er maydonlari, avtotransport vositalari, ishlab chiqarish korxonalari, qurilishi tugallanmagan inshootlar, bankrotga uchragan korxonalar (keyinchalik chorva mollari, binolar va asbob anjomlar) kim-oshdi savdolari orqali sotiladi. Shuningdek davlatga qarashli bo`lmagan korxonalar aktsiyadorlik jamiyatlari, huquqiy va jismoniy shaxslar,

xorijiy sarmoyadorlarni birja savdolariga jalb etadi.

"Ko`chmas mulk birjasi, uning viloyat bulimlari xamda 87 dan ortiq brokerlik idoralari olib borgan ishlari natijasida jami 8485 kuchmas mulk ob`ekti, shu jumladan 177 tugallanmagan qurilish ob`ektlari, 920 savdo maishiy xizmat ob`ektlari, uy-joy va binolar 4687 er uchastkalari (ularning 2845 tasi umrbod pastlik va meros qoldirish huquqi bilan), 1691 avtotransport vositalari, 121 enilg`i qo`yish stantsiyalari 5 ta kichik va o`rta korxona, 4 ta zarur ko`rib ishlayotgan korxona sotildi va sotuv hajmi 9,04 mlrd.sumni tashkil etdi.

1.2. Uy-joy, kommunal xo`jaligi moliyasining mazmuni va ularni ta`minlashning xususiyatlari

Aholiga xizmat ko`rsatish sohasi iqtisodietning katta bir bo`lagi hisoblanadi, jamiyat va uning a`zolariga nomoddiy xususiyatdagi xizmat ko`rsatish vazifasini amalga oshirish bilan shug`ullanadi. Ular bir qancha shaxsiy va ijtimoiy ehtiejlarini qondirishga xizmat qiladi. Biz ijtimoiy iqtisodiy ehtiejlar deganda, «Kishilarning yashashi, mehnat qilishi va mas`ul qilishi va ma`lum iqtisodiy mavqeaga ega bo`lishi uchun iste`mol etilishi zarur mahsulot va o`zgarishlarga xos fan texnika rivoji yaratgan yangi mahsulotlarga va nihoyat, turli uy-joy kommunal xizmatlarga bo`lgan ehtiejning jadal o`sisidir.

Iqtisodiy adabietlarda aholi va xo`jalik sub`ektlariga kommunal xizmat ko`rsatish sohasidagi ishlab chiqarish munosabatlari o`ziga xos xususiyati alohida olib ajralmaydi va bunda ham moddiy ishlab chiqarish sohasidagi kabi jaraenlar kechadi deb hisoblanadi. Amalda ular kommunal xizmat ko`rsatish sohasiga moddiy boylik ishlab chiqarish xususiyati, jumladan qiymat darajasini ko`chirib o`tkazib quyishmoqda. Ushbu kontseptsiya tarafdorlari mahsulot faqat moddiy ishlab chiqarish sohasidagina yaratiladi va faqat tovar ishlab chiqaruvchi sifatida namoyon bo`ladi, degan qoidaga qarshi chiqishmoqda.

Ularning fikricha, xizmat sohasida ham xuddi moddiy sohadagi kabi qiymat va iste`mol qiymatiga ega bo`lgan mahsulotlar yaratiladi. Shundan kelib chiqib turli sohada band bo`lgan xodimlar mehnati iqtisodiy tabiatini umumlashtirilmoqda va xizmat sohasidagi xodimlar ham o`z mehnati bilan yangidan qiymat yaratishda, shu bilan milliy daromad buned etilishida qatnashdilar, deb hisoblashmoqda. Bunday endashuv moddiy va xizmat sohalarining ijtimoiy takror ishlab chiqarish umumiy tizimidagi roli bir darajada ekanligini bildiradi.

Mazkur kontseptsiyani tanqid qilib, iqtisodchilarning bir guruhi (A. Birman, B. Polyak, S. Aleksandrov va boshqalar) ta`kidlashdiki, xizmat

sohasida qiymat yaratilmaydi, faqat nomoddiy boylik xizmat yaratiladi, u o'z navbatida faqat iste'mol qiymatiga ega bo'la oladi. Ushbu yo'nalish tarafdorlari shunday bir qoidadan kelib chiqadilarki, bunga binoan ishlab chiqarish sohasi moddiy ishlab chiqarish mahsulotini taqsimlash, ayirboshlash, iste'mol qilishda ishtirok etish yo'li bilangina ishlab chiqarish munosabatlarining biron sohasi bo'la oladi.

Kommunal xizmat sohalariga yo'naltirilaetgan moliyaviy mablag'lar takror ishlab chiqarishning muhim omili sifatida ijtimoiy muammolarni hal qilish bilan bog'liq harajatlar qoplanishini ta'minlashi zarur. Mutaxassislar hisobiga ko'ra, ishlab chiqarish kuchlarini tiklab turilishini ta'minlash uchun birgina kommunal xizmat ko'rsatish maqsadlariga hozirgi sharoitida yalpi ichki mahsulotning kamida 3 % ni ajratib turish talab etiladi.

Horij olimlarining fikriga qaraganda, inson kapitaliga investitsiya nafaqat zaruriy omil hisoblanadi, balki investitsiyaning ushbu turi o'ta yuqori darajadagi daromadga va iqtisodiy o'sishga ta'sir etuvchi keng imkoniyatga ham egadir. Amerikalik mutaxassislarning hisobiga qaraganda, insonning 15 eshgacha vafot etishi jamiyat uchun butun zarardir, 40 eshgacha yashagan inson jamiyatga foyda keltira boshlaydi, 65 yoshgacha yashagan kishi (agar mehnat qobiliyatini saqlab qolsa) ikki barobar foyda keltiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda aytish lozimki, mamlakat ijtimoiy – iqtisodiy taraqqieti omillari qatorida kommunal xo'jaligi sohasi taraqqieti, ijtimoiy kafolatlar bajarilishi natijalari bahosi bilan to'ldirib borish kerak. Moddiy ishlab chiqarish natijalarini baholash tizimini sog'liqni saqlash sohasi taraqqiyoti, ijtimoiy kafolatlar bajarilishi natijalari bahosi bilan to'ldirib borish kerak bo'lib hisoblanadi.

Kommunal xo'jaligi tizimining asoslarini o'rganib chiqqan holda, ularning taraqqiyotdagi moliyaviy muammolarni ishning navbatdagi paragrafida ko'rib chiqamiz, chunki nazariy jihatdan to'g'ri asoslanmagan sharoitda o'ziga xos moliyaviy muammolar vujudga keladi.

İqtisodiyotni liberallashtirish yillarida ijtimoiy sohalarini rivojlantirish va xususan sog`liqni saqlash tizimini taraqqietini ta`minlash, ularning moddiy texnik ta`minotini tizimini yaxshilash, tibbiy xodimlarini ish haqini ko`paytirish va ularni rag`batlantirish masalalari ijtimoiy sohadagi davlat islohotlarining ustuvor yo`nalishlari egallab kelmoqda.

Hozirgi sharoitda uy joy kommunal xizmat xo`jaligi tizimidagi islohotlarni amalga oshirishning zarurligi, ularni moliyaviy ta`minlash tizimidagi muammolar bilan ham bog`liqdir. Chunonchi, bugungi kunda aksariyat uy joy kommunal xizmat xo`jaligi muassasalarining moliyaviy ta`minlash tizimida byudjet resurslarining salmog`ini ko`p bo`lishi, bozor iqtisodiyoti sharoitida ularning taraqqietini ta`minlash tizimida mavjud muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Uy joy kommunal xo`jaligi xususiylashtirish masalalari esa bir qancha omillar natijasida o`zishi hozirgi iqtisodiy islohotlar sharoitida oqlamosligi bilan belgilanadi.

İqtisodchi X. Jamolovning fikricha, «uy joy kommunal xizmat xo`jaligi tizimidagi xalqaro amaliyotida mavjud bo`lgan va respublikamizda amalga oshirilaётgan islohotlarning asosiy maqsadi quyidagilardan iboratdir:

- uy joy kommunal xizmat xo`jaligi tizimi faoliyatining samaradorligini oshirish;
- tarmoqli moliyalashtirishning qo`shimcha manbalarini shakllantirish va jalb qilish;
- sifatli kommunal xizmatini zaruriy hajmda va sifatli xizmat kafolatlarini ta`minlash;
- yangi uy joylarni ta`mirlash texnologiyalarini paydo bo`lishi va bu sohadagi harajatlarning o`sishi bilan aholi uchun yuqori darajadagi sifatli kommunal xizmatlarni oshirish va boshqalar hisoblanadi.

Haqiqatda ham uy joy kommunal xizmat xo`jaligi tizimidagi islohotlarning asosiy maqsadi umumiy qilib aytganda, sog`liqni saqlash tizimi

xizmatlarining sifat ko'rsatkichlarini oshirish, aholi salomatligini ta'minlash va bu sohadagi faoliyatni hozirgi zamon sifat ko'rsatkichlari asosida yangilab borishdan iboratdir.

Uy joy kommunal xizmat xo'jaligi tizimini samarali faoliyatning moliyaviy imkoniyatlarini shakllantirish hozirgi sharoitida mazkur sohadagi islohotlarning ustivor yo'nalishini tashkil etadi. Iqtisodchi A.M. Godinning ta'kidlashicha, uy joy kommunal xizmat xo'jaligi tizimini iqtisodietning tarmoq xususiyati, ularning erkin raqobat muhiti sharoitida ko'rsatiladigan ijtimoiy xizmatlarni erkin bozor baholarni sotish bilan bog'liq tijorat faoliyati bilan shug'ullanishi imkoniyat yaratmaydi.

Ijtimoiy haetimizda ruy beraetgan ijtimoiy – iqtisodiy yangilanishlar kompleksida kommunal xo'jaligini isloh qilish alohida o'rin tutadi. Bu uy joy kommunal xizmat xo'jaligini barqaror bo'lish bilan bog'liq masalalarini keng doirasini, shu jumladan, tarmoqning moliyaviy muammolari, qaysiki uy joy kommunal xizmat xo'jaligini rivojlantirishga yo'naltirilaetgan moliyaviy resurslar hajmi bilan xususiyatlanadi, tarmoq moliyaviy zaxiralar tarkibi va tuzilmasi, moliyaviy manbalari ahvoli hamda uy joy kommunal xizmat xo'jaligi moliyaviy asosidan foydalanishi samaradorligi masalalarini o'ziga qamrab oladi.

Uy joy kommunal xizmat xo'jaligi iqtisodietning o'ziga xos tarmog'i bo'lib, nafaqat kommunal xizmatni taqdim etish bilan aholining ijtimoiy ehtiejini qondirishga safarbar etilgan, balki iqtisodiy o'sishni jadallashtirishga ta'sir ko'rsatish borasida keng imkoniyatlarga egadir.

Uy joy kommunal xizmat xo'jaligi sohasida bozor iqtisodieti munosabatlari deganda, uy joy kommunal xizmat xo'jaligi xizmat ko'rsatuvchilar bilan bog'liq bu xizmat iste'molchilari bo'lgan bemorlar o'rtasida mujassamlashadigan iqtisodiy munosabatlarni tushunmoq lozimdir. Bu erda uy joy kommunal xizmat xo'jaligi ko'rsatish uchun zaruriy miqdorda pul mablag'ni ajratish zaruriyati tug'ilsa, bekorlarga sifatli tibbiy erdam

ko`rsatish uchun zaruriy miqdorda sarflangan mehnatni qiymat qonuni asosida to`g`ri baholamoq muhim bo`ladi.

İqtisodiy islohotlar davrida jamiyat rivojlanishi shuni yaqqol ko`rsatib turibdiki, davlat byudjeti tomonidan ajratilayotgan pul mablag`lari ko`rsatilishi lozim bo`lgan sifali tibbiy erdam ko`rsatish uchun zaruriy miqdorida sarflangan mehnatni qiymat qonuni asosida tug`ri baholamoq muhim bo`ladi.

İqtisodiy islohotlar davrida jamiyat rivojlanishi shuni yaqqol ko`rsatib turibdiki, davlat byudjeti tomonidan ajratilayotgan pul mablag`lari bemorlarga ko`rsatilishi lozim bo`lgan sifatli uy joy kommunal xizmat xo`jaligi xizmat harajatlarining bir qisminigina qoplay oladi xolos.

Uy joy kommunal xizmat xo`jaligi moliyaviy ta`minlashning yangi shakliga o`tish, tarmoqning moliyaviy zahiralarini shakllantirish tartibini o`zgartirishni talab etadi. Biroq, uy joy kommunal xizmat xo`jaligi muassasalari moliyaviy ta`minlashning hozirgi amaliyatini tahlil etish shuni ko`rsatadiki, bu borada hali ko`pgina masalalar mukammal ishlab chiqilmagan.

Eng avvalo uy joy kommunal xizmat xo`jaligi sohasi xodimlari ish haqini oshirish mexanizmi haqidagi masala ochiq qolmoqda. Uy joy kommunal xizmat xo`jaligi xizmatchilarining pul daromadlari o`z vaqtida o`sib borishini ta`minlaydigan mexanizmning puxta ishlamaganligi, uy joy kommunal xizmat xo`jaligi sohasida ko`rsatayotgan xizmatning past sifati bilan namoen bo`lmoqda. Bundan tashqari, amaliyat shuni ko`rsatib turibdiki, uy joy kommunal xizmat xo`jaligi xodimlarining maoshini ko`paytirish uchun real imkoniyatlari yo`q, o`z vazifasini bajarishni yaxshilash natijasidan manfaatdor emasligi ko`pincha tekin xizmatning pullik xizmatiga aylantirib yuborilishiga olib kelmoqda.

Bizning nuqtai nazarimizda, uy joy kommunal xizmat xo`jaligi moddiy texnika bazasini oshirish va joriy harajatlarini bo`yicha vazifa faqat uning miqdorini tarif koeffitsientlari va stavkalari bir martalik ko`rib chiqish mobaynida, ko`paytirishdan iborat qilib qo`ymaslik kerak. Ushbu vazifaning

hal etilishi ayni bir vaqtda uy joy kommunal xizmat xo`jaligi xodimlarining o`z faoliyati pirovard natijasidan manfaatdorligini oshirishga qaratilgan choralar tizimini ishlab chiqish bilan qo`shib olib borilmog`i lozim, chunki uy joy kommunal xizmat xo`jaligi xizmatlari sifatining yaxshilashiga kafolat bo`lib xizmat qilmaydi.

Ushbu masalani hal etishga turlicha endashuvlar mavjudligiga qaramay, odatda, pirovard natijalarni baholash uchun miqdor va sifat ko`rsatkichlari tizimidan foydalanishadi. Agar miqdor ko`rsatkichlariga kelsak, odatda ular ba`zan bajarilgan kommunal xizmatlar to`plamiga, gohida ishlangan vaqtga olib borib bog`lashadi. Ushbu ko`rsatkichning barchasi asosan, uy joy kommunal xo`jaligi muassasalarining umuman va har bir xodimning alohida bajargan ishlari miqesini xususiyatlab turadi.

Shunday qilib, uy joy kommunal xo`jaligi muassasalari faoliyati pirovard natijasini tizimining qator vakolatlik xususiyatlari bilan bir qatorda baholashda, uy joy kommunal xo`jaligi muassasalari ishi sifat jihatini xususiyatlaydigan ko`rsatkichlar tizimidan foydalanish zarur. Biroq uy joy kommunal xo`jaligida sifat ko`rsatkichlari yagona tizimini ishlab chiqish ushbu masalani hal etishga turli uslubiy endashuvlar mavjudligi bilan murakkablashmoqda.

Iqtisodiy adabiyotlarda uy joy kommunal xo`jaligi muassasalari faoliyati sifat ko`rsatkichlari tizimini ishlab chiqish bilan bog`liq boshqa bir yo`nalish asosida esa uy joy kommunal xo`jalik xizmat ko`rsatishining kategoriyasi tarzda sifat xususiyati etibdi. Ko`rib chiqilayotgan tabaqa mazmunini amalda ruyobga chiqarilishi kommunal xo`jaligi to`lig`icha xususiylashtirishni shakllantirish orqali amalga oshiriladi.

Hozirgi sharoitda moliyalashtirishda muammoning mavjudligi sababli uy joy kommunal xo`jaligi tarmog`i muassasalarining moddiy texnika asosi past darajada qolaetganligi aholi tomonidan bunday xizmatlar sotib olishi bilan bog`liq muammoni vujudga keltirmoqda.

II-Bob. UY-JOY, KOMMUNAL XIZMAT KO`RSATISH SOHASI MUASSASALARI MOLIYAVIY RESURLARINING MANBALARI VA ULARNI TAHLILI

2.1 Uy-joy, kommunal xizmat ko`rsatish sohasi muassasalarining moliyaviy resurslari va ularni tashkil topish manbalari

Hozirgi iqtisodiy islohotlar sharoitida aholining turmush sharoitini yaxshilash, aholi uchun sifatli uy joy xizmatlari va kommunal xizmatlar turmush sharoitini yaxshilash, aholi uchun sifatli uy joy xizmatlari va kommunal xizmatlar tizimini shakllantirish masalasi dolzarb masalalaridan biri bo`lib qalmoqda.

Iqtisodiyotning turli tarmoqlaridagi korxona, tashkilotlar va muassasalar moliyaviy resurslarining shakllanishi, ulardan foydalanish masalalari va shuningdek ularning ishlab chiqarish faoliyati, mulkchilik shakllari hamda ko`rsatiladigan xizmatlar hamda ishlab chiqariladigan tovarlarning davlat ahamiyatiga egaligi va boshqalarga bog`liqdir.

Ammo, har qanday mulkchilik shakllaridan qat`iy nazar moliyaviy resurslarning shakllanishi, korxonalar kapitallarining shakllanishi 2 asosiy turkum mablag`lardan tashkil topadi. Ularga dastlab o`z va unga tenglashtirilgan xususiy mablag`lari hisoblansa, ikkinchisi majburiyatlar hisoblanadi. Hozirgi sharoitdagi kommunal xizmatlar sohasidagi xususiylashtirish jaraenining ko`chayishi, mulkchilikning jamoa shaklining taraqqiyot topishidadir.

Uy joy kommunal xizmat xo`jaligi moliyaviy resurslarini faqat qiymat kategoriyasi sifatida tushunish samarali tadbirkorlik faoliyati uchun ularni ahamiyatini to`la aks ettirmaydi. Shunga ko`ra, uy joy kommunal xizmat xo`jaligi moliyaviy resurslari mazmunini ularning o`z majburiyatlari bo`yicha vaqtida hisob kitob qilishlariga hamda takror ishlab chiqarishni tashkil etishga

imkon beruvchi pul mablag`larining yig`indisi sifatida tushunish mumkin.

Bu o`rinda kommunal xizmat xo`jaligi moliyaviy resurslarini faqat qiymat kategoriyasi sifatida tushunish samarali tadbirkorlik faoliyati uchun ularni ahamiyatini to`la aks ettirmaydi.

Buni aytib o`tishi I.T. Balabanovning «Xo`jalik yurituvchi sub`ekt moliyaviy resurslarini uning ixtierida mavjud bo`lgan pul mablag`lari tashkil etadi» degan fikrga qo`shishi mumkin. Moliyaviy resurslar mohiyatini shunday talqin qilishning yana bir erqin misolini E.A. Kozlovskaya kabi mualliflar fikrida ko`rish mumkin «Korxonaning moliyaviy resurslari – uning ixtierida bo`lgan va turli moliyaviy majburiyatlarini bajarish va kengaytirilgan takror ishlab chiqarish bo`yicha va xodimlarni iqtisodiy rag`batlantirish bo`yicha harajatlarni amalga oshirishga qaratilgan pul daromadlari va tushumlaridir». Biroq, shunga alohida e`tibor berish lozimki rivojlangan bozor iqtisodieti mamlakatlarida «pul mablag`lari» tushunchasi ostida korxonaning bevosita uning kassasi va bankdagi hisob raqamlaridagi pul mablag`lari hamda qimmatbaho qog`ozlarda «foydalanuvchi qisqa muddatli yuqori likvidli sarmoyalar sifatidagi pul ekvivalentlari tushuniladi.

Moliyaviy resurslarining dastlabki shakllanishi uy joy kommunal xo`jaligi korxonalari ta`sischilari tomonidan uning ustav fondi tashkil etilayotgan vaqtga tug`ri keladi. Hozirgi sharoitda uy joy shirkatlar pay badallari asosan uy joy eagalari qo`yilmalar hisobiga shakllantirilganligidadir.

Uy joy xo`jaliklarining ustav fondini tashkil topishi manbaiga xo`jalik yuyuritishning tashkiliy huquqiy shakliga ko`ra qo`yidagilar kiradi;

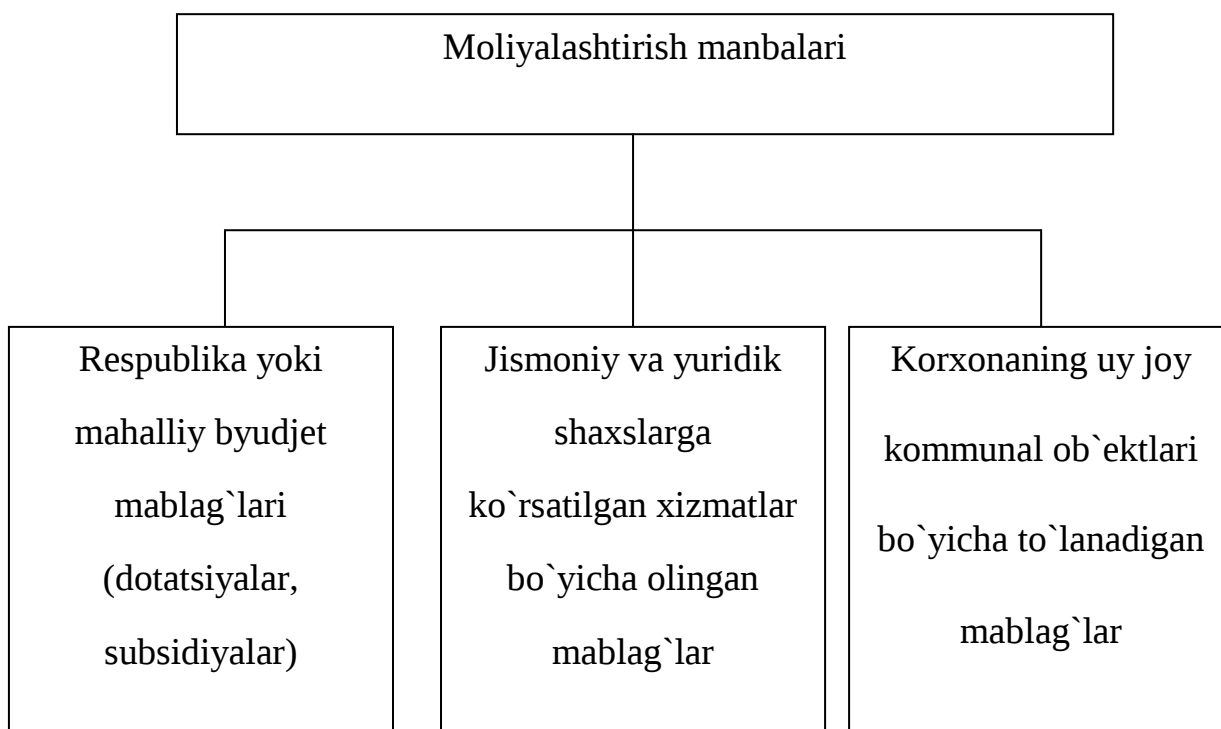
- shaxsiy jamg`armalar;
- hissadorlik kapitali;
- shirkatlar eki ma`suliyati cheklangan jamiyatlar a`zolarining pay badallari;
- byudjet mablag`lari, uzoq muddatli kredit.

Uy joy kommunal xo`jaliklari oldingi bob savollarimizda ko`rib

o'tganimizdek, mulkchilikning turli shakllariga asoslangan xo'jalik yurituvchi sub'ektlarda moliyaviy resurslarni shakllantirish va ulardan foydalanish jarayonlarini o'z ichiga qamrab oladi (2.1.1-chizma).

2.1.1-chizma

Uy joy kommunal xo'jaligini moliyaviy ta'minlash xususiyatlari

Xususiylashtirish jaraenining uy joy kommunal xizmatlar tizimida amalga oshirilishi natijasida mazkur sohaning ayrim muassasalarida moliyaviy resurslaridan o'z-o'zini moliyalashtirish tamoyillari asosida shakllantirish mexanizmi amal qila boshladi.

Ammo, mazkur korxonalar moliyaviy resurslarni shakllantirishda davlatning moliyaviy erdami shaklida kelib tushadigan mablag'larni ham o'zgacha saqlanib qolmoqda.

Xususiylashtirilgan kommunal xo'jaliklar xizmatlar muassasalarida moliyaviy resurslarini shakllantirishda moliyaviy resurslarni shakllantirishda o'z-o'zini moliyalashtirishga asoslanadi.

Uy joy kommunal xizmat xo`jaligi muassasalarining moliyaviy resurslari tarkibida o`z va unga tenglashtirilgan mablag`lar muhim o`ringa egadir. Shirkatlar eki ma`suliyati cheklangan jamiyatlar a`zolarining pay badallari vositasida shakllantiriladigan mablag`lar asosiy moliyaviy resurslar hisoblanadi. Hozirgi sharoitda kommunal xo`jaligi muassasalari tomonidan ko`rsatiladigan xizmatlar bo`yicha dotatsiyalar.

Qo`yidagi jadvaldan ko`rinib turibdiki, «Kommunal issiqlik markazi»ning mablag`lari tarkibida o`z mablag`larining manbai 2010 yilda 806898 ming so`mni tashkil qilgan bo`lib, bu ko`rsatkich 2011 yilda 903425 ming so`mni tashkil qilgan. O`z mablag`larining manbalari passivlar tarkibida 2010 yilda 40,7 % ni tashkil qilgan bo`lsa, 2011 yilga kelib uning salmog`i 46,2 % tashkil qilgan. O`z mablag`larining manbalari yillar mobaynida 1125 ga o`sgan. Bu albatta majburiyatlarning qisqarishi va xususiy mablag`lar salmog`ining ortishini anglatadi (2.1.1-jadval).

2.1.1-jadval.

Kommunal issiqlik markazi moliyaviy resurslari manbalari

Ko`rsatkichlar	2010 y.	2011 y.	o`zgarishi
O`z mablag`larining manbalari	806898	903425	112 %
Majburiyatlar	1172882	1048377	89,3 %
Jami passivlar	1979780	1951802	98,5 %
O`z mablag`lari manbaining jami passivlardagi salmog`i	40,7 %	46,7` %	114,7 %

Manba: «Kommunal issiqlik markazi» balans ma`lumotlaridan foydalanildi.

O`z va unga tenglashtirilgan mablag`larining manbalarining miqdor jihatdan o`shishning uning tarkibiy o`zgarishlariga asoslangan holda o`zgarishlariga asoslangan holda tahlil qilishingiz mumkin (2.1.2-jadval).

2.1.2-jadval

«Kommunal issiqlik markazi» o`z mablag`lari manbalarining tarkibi

№	Ko`rsatkichlar	2010 y.	2011 y.	o`zgarishi
1	O`z mablag`larining manbalari	806898	903425	112 %
2	Ustav kapitali	562447	562447	-
3	Zaxira kapitali	165869	170727	102,3 %
4	Taqsimlanmagan foyda	78582	84320	103,1 %
5	Kelgusi davr harajatlari uchun zaxiralar	-	85886	-

Manba: «Kommunal issiqlik markazi» balans ma`lumotlaridan foydalanildi.

Jadval ma`lumotlaridan ko`rinib turibdiki, o`z mablag`lari manbalari yillar mobaynida 112 % oshgan bo`lib, 2011 yilda 903425 ming so`mni tashkil etgan. O`z mablag`lari manbalarining keskin o`shishiga kelgusi davr harajatlari uchun zaxiralar fondligi shakllantirish asosiy omil sifatida ta`sir etgan.

Shu bilan birgalikda korxonada majburiyatlar tarkibida ham o`zgarishlar sodir bo`lgan. Buni quyidagi jadval ma`lumotlarida ko`rish mumkin (2.1.3-jadval).

Korxonalarning majburiyatlari tarkibida uzoq muddatli majburiyatlar

2010 yilda 227806 ming so`mni tashkil etgan bo`lib, mazkur majburiyatlar 2011 yilda 180681 ming so`mga kamaydi.

2.1.3-jadval

«Kommunal issiqlik markazi»ning majburiyatlari tarkibi

№	Ko`rsatkichlar	2010 y.	2011 y.	o`zgarishi
1	Jami majburiyatlar			
2	Qisqa muddatli majburiyatlar	945076	1106960	117 %
3	Uzoq muddatli majburiyatlar	227806	180681	79,3 %
4	Qisqa muddatli kreditorlik qarzlari	708862	867696	122,4%
5	Mol etkazib beruvchi va pudratchilarga qarz	289208	522065	180,5 %
6	Byudjetga to`lovlar va maqsadli jamg`armalarga qarz	338730	70724	70,8 %

Manba: «Kommunal issiqlik markazi» balans ma`lumotlaridan foydalanildi.

Qisqa muddatli majburiyatlar 2010 yilda 945076 ming so`mni tashkil etgan bo`lib, 2011 yilda ushbu ko`rsatkich 1106960 ming so`mni tashkil etgan. Agar majburiyatlarning o`shishini tahlil qiladigan bo`lsak, asosan mol etkazib beruvchilar hamda pudratchilarga qarzdorlik sezilarli darajada o`sganligini ko`rishimiz mumkin.

Shuningdek, byudjetga to`lovlar bo`yicha qarzlari ham o`sgan.

Yuqoridagi holatlardan umumiy mulohozalar asosida quyidagicha xulosa qilishimiz mumkin:

- uy joy kommunal xo`jaligi muassasalari ko`rsatadigan xizmatlar tabiiy

monopoliya xarakteriga ega bo'lganligi va xizmatlar keng xalq iste'moli uchun hamda korxonalar uchun ko'rsatilganligi sababli va shuningdek naqd pul shaklidagi to'lovlar amalga oshirilganligi sababli aylanma kapital tarkibidagi muomala fondlari shakllanmoqda.

Moliyaviy resurslarining eng asosiy manbai sifatida byudjet mablag'lari bilan birgalikda, o'z-o'zini moliyalashtirish tamoyili asosida tashkil etiladigan mablag'lar salmog'i ham ortib bormoqda.

Mamlakatimizda Prezidentimiz Islom Karimov rahnamoligida amalga oshirilayotgan barcha islohotlar zahirida inson manfaatlarini ta'minlashdek ezgu maqsad mujassam. Kommunal soha esa har bir fuqaroga daxldor bo'lgan muhim masalalarni o'z ichiga oladi. Bu borada hayotga tatbiq etilayotgan tub o'zgarishlar, birinchi navbatda, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifatini va xalqimiz turmush farovonligini oshirishga qaratilgan. Xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari faoliyatida esa sohada amalga oshirilayotgan ishlar ko'zgudagidek aks etadi.

Mamlakatimizda ko'p xonadonli uylarni boshqarish tizimida ulkan o'zgarishlar ro'y bermoqda: ko'p uyli shirkatlar kichiklashtirilib, ko'proq bir uyli xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari, ular bilan bir vaqtda professional boshqaruv kompaniyalari tashkil etilmoqda. Bugun bu borada amalga oshirilayotgan islohotlarni yanada chuqurlashtirish uchun yangicha yondashuvlar kerak. Mamlakatimiz rahbariyati tomonidan sohani rivojlantirish maqsadida o'z vaqtida ko'rilgan choralar tufayli ijobiy natijalarga erishilmoqda. Istiqlol yillarida kommunal xo'jaligini isloh qilish, uy-joy fondidan foydalanish va unga xizmat ko'rsatish tizimiga bozor mexanizmlarini joriy etish bo'yicha yuzdan ortiq me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. O'zbekiston Respublikasining 1993-yil 7-mayda qabul qilingan "Davlat uy-joy fondini xususiylashtirish to'g'risida"gi qonuniga muvofiq mamlakatimizdagi ko'p xonadonli uy-joylar shaklidagi davlat uy-joy fondining 98 foizi xususiylashtirildi. O'zbekiston sobiq ittifoq davlatlari orasida birinchi bo'lib bozor iqtisodiyoti talablariga javob

beradigan O'zbekiston Respublikasining Uy-joy kodeksini qabul qildi.

Prezidentimiz Islom Karimovning 2005-yil 11-fevralda qabul qilingan "Kommunal xizmatlar tariflarining asossiz ravishda o'sib ketishiga yo'l qo'ymaslik hamda ular uchun o'z vaqtida va to'liq hisob-kitob qilinishi uchun iste'molchilarning mas'uliyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori soha oldiga qo'yilgan muhim vazifalarni bajarishda muhim omil bo'lmoqda. Davlatimiz rahbarining 2006-yil 25-iyulda qabul qilingan "1991-yilgacha qurilgan ko'p xonadonli turar joy binolarining umumfoydalanadigan joylari va muhandislik kommunikatsiyalari kapital ta'mirlanishini yakunlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga binoan respublikamizdagi 5355 ko'p xonadonli uylarning ichki muhandislik kommunikatsiyalari kapital ta'mirlandi. 2011-2012-yillarda muhandislik kommunikatsiyalarini kapital ta'mirlash bo'yicha har yili hududiy dasturlar qabul qildi va shu vaqt davomida 651 uy ta'mirlandi. O'tgan yili 300 ko'p xonadonli uy kapital ta'mirdan chiqarildi. Ularning 100 tasida bu ish mahalliy byudjetdan ajratilgan mablag'lar hisobidan amalga oshirildi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2006-yil 12-aprelda qabul qilingan "Xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlarini yanada rivojlantirish va turar-joylarga xizmatlar ko'rsatishning aniq bozorini shakllantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori hamda hukumatimizning 2006-2007-yillarda qabul qilingan boshqa hujjatlari sohaga oid islohotlarni chuqurlashtirishda muhim omil bo'ldi. Ular yirik xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarini kichiklashtirgan holda, ixcham shirkatlarni tashkil qilish imkonini berdi. Hozirgi kunda poytaxtimizda 2327 xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari ko'p qavatli uylarga xizmat ko'rsatayotir. Bir shirkatga o'rtacha beshta uy-joy to'g'ri kelmoqda.

Xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarini kichiklashtirish ularga xizmat ko'rsatadigan professional boshqaruv kompaniyalari tuzishni taqozo etdi. Prezidentimiz Islom Karimovning 2010-yil 24-dekabrda imzolangan "O'zbekiston Respublikasining 2011-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari

prognozi va Davlat byudjeti parametrlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, professional boshqaruv kompaniyalari 2015-yilgacha yagona ijtimoiy to'lovlardan tashqari soliqlar, yig'imlar va boshqa majburiy to'lovlarni to'lashdan ozod etildi. Bu esa Respublikada 185 professional boshqaruv kompaniyasi, 2880 yangi ish o'rinlarini tashkil etish imkonini berdi. Joriy yilda faoliyat ko'rsatayotgan boshqaruv kompaniyalari motorollerlar, gaz va elektr payvandlash apparatlari, podvallardan suv chiqarish nasoslari, kompressorlar, turli asboblari, avtotransport bilan ta'minlandi.

Respublikamizda Toshkent shahar xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari uyushmasi huzurida "Obodligim faxrim kommunal servis", "Oltin sifat temir", "Oltin vodi qurilish ta'mirlash" professional boshqaruv kompaniyalari tashkil etildi. Ularda yuzaga kelgan nosozliklarni bartaraf etish, qurilish-ta'mirlash ishlarini sifatli bajarishga qodir mas'uliyatli texnik xodimlar mehnat qilmoqda. Bu kompaniyalar zarur inventar va transport vositalari, qurilish materiallari bilan ta'minlangan.

Shirkatlarning xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar bilan o'zaro munosabatlari shartnoma asosiga qurilmoqda. Xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari xizmatlar buyurtmachisi, professional boshqaruv kompaniyalari esa ularni bajaruvchidir. Biroq, ular hali ham xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari ishonchini qozona olgani yo'q. Negaki, ko'pchilik shirkatlar umumiy mulkni mustaqil boshqarishi, ularga xizmat ko'rsatishi va ta'mirlashiga ko'nikib qolgan. Ammo, uy-joy xizmatlari bozori bosqichma-bosqich rivojlanib bormoqda va kompaniyalar keng turdagi xizmatlarni taklif etmoqda. Xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarining o'ziga maqbul pudratchini tanlash imkoniyati ham kengaymoqda.

Soha oldida aholiga sifatli kommunal xizmatlar ko'rsatish, professional boshqaruv kompaniyalari va kommunal xizmatlarning moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari rahbarlarining malakasini oshirish kabi ko'plab dolzarb muammolar turibdi. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Toshkent shahrida aholiga kommunal xizmatlar

ko'rsatish uchun yanada qulay shart-sharoitlar yaratish maqsadida professional boshqaruv kompaniyalarini jadal tashkil etishga bag'ishlangan majlisida ushbu masalalarni hal etish yo'llari muhokama qilindi. Majlis yakuni bo'yicha qabul qilingan qarorda uy-joy-kommunal xo'jaligini rivojlantirishning muhim yo'nalishlarini amalga oshirish uchun zarur moliya, soliq imtiyozlari va preferensiyalar berish ko'zda tutilgan. Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 18-oktabrdagi protokoli topshirig'ini bajarish doirasida va xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar o'rtasida raqobatni kuchaytirish maqsadida qo'shimcha 104 professional boshqaruv kompaniyasini tashkil etish belgilangan. Bundan ko'zlangan maqsad amalga oshirilayotgan ishlar darajasi va sifatini oshirish, ko'p xonadonli uylarning texnik holati talab darajasida saqlanishiga erishishdir.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tijorat banklari bilan birgalikda yangi boshqaruv kompaniyalarini tashkil etish, ularni moliya resurslari bilan ta'minlash va moddiy-texnika bazasini mustahkamlash uchun 30 million so'mlik kredit mablag'lari ajratishi lozim. Chunonchi, ularga lizing asosida "Damas", "MAN", "Isuzu" avtomobillarini berish ko'zda tutilmoqda. Kreditlar yiliga 6 foiz yillik ustama to'lash sharti bilan uch yil muddatga beriladi, bunda imtiyozli davr olti oyni tashkil qiladi. Shuningdek, boshqaruv kompaniyalariga mamlakatimiz korxonalarida ishlab chiqarilayotgan turli asboblari va qurilish materiallarini arzon narxlarda yetkazib berish choralari ko'riladi. Boshqaruv kompaniyalarida kasb-hunar kollejlarining 2-3 kurs o'quvchilarining amaliyot o'tashiga ham katta e'tibor qaratiladi.

Yuzaga keladigan masalalarni tezlik bilan yechish, avariya holatlari va nosozliklarni o'z vaqtida bartaraf etish masadida "005" markaziy dispetcherlik telefon xizmati orqali buyurtmalarni qabul qilish, boshqaruv kompaniyalari va xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari o'rtasida ko'p xonadonli uylarni ta'mirlash hamda ularga xizmat ko'rsatish bo'yicha shartnomalar tuzish ishlarini yo'lga qo'yish rejalashtirilmoqda.

Nima uchun professional boshqaruv kompaniyalariga bunchalik ahamiyat

berilmoqda, degan savol tugʻilishi mumkin. Amaliyot shuni koʻrsatmoqdaki, bir uyli shirkatlar koʻp xonadonli uylarda umumiy mulkni boshqarish uchun hali yaxshi tayyorgarlikka ega emas, ularga xizmat koʻrsatish boʻyicha malakali mutaxassislarni jalb etish ehtiyoji sezilmoqda. Koʻp xonadonli uy egalarini, avvalo, koʻrsatilayotgan xizmatlar sifatining yuqori boʻlishi va professional boshqaruv kompaniyalari moliyaviy faoliyatining ochiq-oshkoraligi qiziqtiradi. Odamlar nima sababdan katta shirkatlar ishidan norozi boʻladi? Chunki, ularning puli qayerga va nimalarga sarflanayotganini, qanday ishlar bajarilayotganini, ular toʻlayotgan badallar nimadan shakllanayotganini bilmaydi. Boshqaruv kompaniyasida esa xizmatlar narxi oldindan kelishib olinadi, har bir uy boʻyicha alohida hisob-kitob yuritiladi. Bunday kompaniyalar har chorakda bir marta shirkat boshqaruviga bajarilgan ishlar xususida hisobot beradi. Bundan tashqari, boshqaruv aʼzolari oʻzlari yashayotgan uyga istagan paytda xizmat koʻrsatilishi haqida ochiq axborotga ega boʻlishi mumkin.

Boshqaruv kompaniyalarining xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari bilan samarali oʻzaro hamkorligini yoʻlga qoʻyishda tuman xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari uyushmalari yaqindan yordam berayotir. Ular 2002-yilda tashkil qilingan boʻlib, bugun shirkatlarni qoʻllab-quvvatlaydigan asosiy markaz sifatida ularning manfaatlarini himoya qilmoqda va oʻzaro tajriba almashishlariga koʻmaklashmoqda.

Shirkatlarni kichiklashtirish jarayoni asosan uy-joy mulkdorlarining tashabbusi bilan bundan buyon ham davom ettiriladi. Buning uchun yangi tashkil etilayotgan xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarini roʻyxatdan oʻtkazish tizimi soddalashtirildi, yaʼni bu ish hujjatlar taqdim etilgan kundan boshlab 10 kun ichida amalga oshiriladi.

Mamlakatimizda kommunal xizmat koʻrsatish tizimini modernizatsiya qilish va texnik qayta jihozlash, uy-joy fondini zamonaviy hisobga olish priborlari bilan taʼminlash boʻyicha izchil ishlar bajarilmoqda. Ushbu muhim ishlarning muvaffaqiyatli bajarilishi faqat mahalliy davlat boshqaruvi organlari

yoki tajribali raisga emas, balki uy egalarining tashabbuskorligi, faolligi, yashayotgan uyining obod, toza hamda issiq bo'lishi uchun nechog'li harakat qilishiga ham bog'liq. Eng muhimi, har bir odam qilinayotgan va bajarilishi ko'zda tutilayotgan barcha ishlar u va oilasi uchun, turmush darajasi hamda sifatini yanada oshirish maqsadida amalga oshirilayotganini anglab yetishi darkor. Buning uchun esa fuqarolarning huquqiy madaniyati va faolligini oshirishga doir ishlarni izchil davom ettirish kerak.

Ushbu jarayonda aholi o'rtasida axborot-ma'rifat ishlarini olib borishga alohida e'tibor qaratilayotgani bejiz emas. Ushbu xayrli ishlarga "O'zkommunxizmat" agentligi ham salmoqli hissa qo'shmoqda. Uning o'quv markazida shirkatlar raislari, uy-joy fondidan texnik foydalanish bo'yicha xodimlar o'qitilmoqda. Bugun ko'plab o'quv-seminarlari va davra suhbatlari o'tkazilayotganiga qaramay, hali ham bunday tadbirlarga ehtiyoj sezilmoqda. Shirkatlar boshqaruvidan puxta bilimga ega bo'lmagan va tasodifiy shaxslarni chiqarish maqsadida ularning rahbarlarining tarkibi qayta ko'rib chiqildi. Bundan tashqari, aholining ko'p xonadonli uylarni yaxshi holatda saqlash va kapital ta'mirlashdan manfaatdorligini oshirish, shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Uy-joy mulkdorlarining shirkatlari to'g'risida"gi qonuni asoslarini tushuntirish maqsadida agentlik mutaxassislari uy-joy mulkdorlarining umumiy yig'ilishlarida ishtirok etmoqda. Bu esa bittadan beshtagacha uyga xizmat ko'rsatadigan ixcham xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari sonini ko'paytirishga yordam bermoqda.

Uy-joy-kommunal xo'jaligi va xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarining samarali faoliyat ko'rsatishiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan omillarni bartaraf etish maqsadida "O'zkommunxizmat" agentligi shirkatlar, boshqaruv kompaniyalari va kommunal xizmatlar rahbarlarining uy-joylarni sifatli saqlash, ta'mirlash uchun mulkdorlar mablag'laridan maqsadli foydalanish bo'yicha malakasiga nisbatan talablarni oshirishga yordam beradigan kompleks chora-tadbirlarni taklif etmoqda. Bu borada ishonib topshirilgan ko'p xonadonli

uylarga sifatli xizmat ko'rsatishni tashkil qilishga qodir mutaxassislarning huquqiy savodxonlik darajasini oshirishga ham alohida e'tibor qaratiladi. Bu vazifani bajarish uchun "O'zkommunxizmat" agentligining Respublika o'quv-uslubiy markazi shirkatlar va boshqaruv kompaniyalari rahbarlarini markaz mutaxassislari tomonidan zamonaviy talablar hisobga olingan holda ishlab chiqilgan uslublar hamda o'quv dasturlari bo'yicha o'qitishni rejalashtirmoqda. xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlarini malakasiz mutaxassislar boshqarishiga yo'l qo'ymaslik uchun o'qish nihoyasiga yetgach, test sinovlarini o'tkazish ko'zda tutilgan bo'lib, bu borada ularning shirkatlar to'g'risidagi qonunchilik, o'zini o'zi boshqarish asoslari to'g'risidagi bilimi, uylarda umumiy mulkni boshqarish hamda xizmat ko'rsatish qobiliyati tekshiriladi. Test sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tganlarga tegishli sertifikatlar beriladi.

Uy-joy-kommunal sohani zamonaviy uskunalar va texnologiyalar bilan ta'minlash, ushbu sohada mehnat qilayotgan xodimlar malakasini oshirish, xususiy uy-joy mulkdorlari shirkatlari rahbarlarining ishchanlik qobiliyatini kuchaytirish belgilangan maqsadlarga erishish imkonini beradi. Bu borada ishlab chiqilgan chora-tadbirlar esa aholiga kommunal xizmat ko'rsatish sifatini oshirish, ko'p xonadonli uy-joylarning texnik holatini yaxshilashga xizmat qiladi.

2.2 Uy-joy, kommunal xizmati tizimi muassasalari pul daromadining shakllanish manbalari va ularning tahlili

Jamiyatimiz taraqqiyotining bosh omillaridan biri milliy daromadni yaratuvchanlik faoliyatida ishtirok etuvchi xo`jalik sub`ektlari faoliyatini samaradorligini oshirish va amaldagi iqtisodiy islohotlar ustivor yo`nalishlaridan kelib chiqqan holda tadbirkorlik faoliyatini keng ko`lamda rag`batlantirish, milliy valyuta barqarorligi ta`minlash, mamlakat milliy iqtisodietining eksport potentsialini oshirish kabi makroiqtisodiy barqarorlikni ta`minlash yo`nalishdagi islohotlar hisoblanadi.

Uy joy kommunal xizmat xo`jaligi faoliyatining ravnaq topib boraverishi va foydaning ortib borishiga, albatta, ko`pgina ko`rsatkichlar ta`sir ko`rsatadi. Bulardan biri korxonaning moliyaviy natijasi bo`lsa, ikkinchisi tovar, mahsulotni realizatsiya qilish natijasida tushgan pul tushumlarini tahlil qilishdan iboratdir.

Uy joy kommunal xizmat xo`jaligida mahsulot (xizmatlar) realizatsiyasidan tushgan tushumning taqsimlanishi o`ziga xos harakatlar tizimi vositasida amalga oshiriladi va bunday harajatlarning funktsional vazifalariga ko`ra turli xil markazlashtirilgan va markazlashtirilmagan pul fondlari va korxona oldidagi moliyaviy majburiyatlar bo`yicha to`lovlar amalga oshiriladi.

Uy joy kommunal xizmat xo`jaligining pul daromadlari quyidagi manbalar hisobiga shakllantiriladi:

- asosiy faoliyatdan olingan daromadlar;
- erdamchi xo`jalik faoliyatdan olinadigan daromadlar;
- moliyaviy faoliyatdan olinadigan daromadlar.

Asosiy faoliyatdan olinadigan daromadlarga aholi va korxonalar uchun uy joy kommunal xizmatlar ko`rsatishdan keladigan daromadlar kiritiladi. Bunday daromadlar uy joy kommunal xizmat xo`jaligi korxonalar uchun daromadlarning asosiy manbaini tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Moliya Vazirligi tomonidan 1999 yilda joriy etgan «Mahsulot ishlov chiqarish va realizatsiya qilishda tannarx tarkibiga kiruvchi harajatlar tarkibi va moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi» to'g'risidagi nizomi bo'yicha mahsulot realizatsiyasidan harajatlar tizimining quyidagi elementlarini ko'rib o'tiladi:

1. Harajatlarni ishlab chiqarish jaraenidagi funktsiyalariga bog'liq ravishda;

- ishlab chiqarish harajatlari;
- noishlab chiqarish harajatlari.

2. Mahsulotning qiymatiga olib borishga bog'liq ravishda:

- to'g'ri harajatlar;
- egri harajatlar.

3. Realizatsiya qilingan mahsulot bilan chegirish vaqtiga bog'liq ravishda:

- tannarx tarkibiga kiritiladigan harajatlar;
- davr harajatlari.

4. Realizatsiya qilingan mahsulot o'zgarish realizatsiyasiga bog'liq ravishda:

- o'zgaruvchan harajatlar;
- doimiy harajatlar;
- doimiy-o'zgaruvchan harajatlar.

Mahsulot realizatsiyasidan tushgan tushum tarkibidagi foyda miqdoriga quyidagi omillar ta'sir qiladi:

1. Sotilgan mahsulot hajmining o'zgarishi. Bu omil korxona faoliyatiga bog'liq (ichki omil) chunki, mahsulot, qancha ko'p sotilgan bo'lsa foyda ham shuncha ko'p bo'ladi.

2. Ishlab chiqarish tannarxining o'zgarishi. Bu omil ham ichki xususiyatga egadir. Chunki, mahsulot tannarxi qancha kamaysa, foyda ham mutanosib tarzda ko'payadi.

3. Ishlab chiqarishdan tashqari harajatlarning darajasining o'zgarishi.

4. Ulgurji bahoning o'zgarishi. Bu omil tashqi xususiyatga ega bo'lib, ya'ni korxona faoliyatiga bevosita bog'liq emas.

5. Qo'shilgan qiymat solig'i stavkasining o'zgarishi (tashqi omil).

6. Mahsulot assortimenti va tarkibining o'zgarishi.

Albatta yuqoridagi omillar foydaga ta'sir qiladi. Mahsulot realizatsiyasidan tushgan tushumga ta'sir etuvchi omillar bu asosan foydaga ta'sir etuvchi tashqi omillar hisoblanadi.

Shuningdek, mahsulot ishlab chiqarishda assortimentini ko'pligi, mamlakatdan baho tizimi, egri soliqlar realizatsiyadan tushgan tushumga ta'sir etadi.

Korxonalarda shakllantirilgan mahsulot realizatsiyasidan tushgan tushumni taqsimlanishi va moliyaviy faoliyatning samaradorligini baholovchi sof foyda ko'rsatkichining shakllanishigacha bo'lgan taqsimot munosabatlari jaraenida korxonaning pul oqimlari baholash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bunday baholash natijasida foydaga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlanadi.

Agar kuzatadigan bo'lsak, realizatsiyadan tushgan tushumi pasayishiga bir necha omillar ta'sir qilmoqda. Chunonchi, mahsulot ishlab chiqarishda tashqari harajatlarning ko'payishi natijasida korxona mahsulot ishlab chiqarishni nisbatan qisqartirgan.

Tannarx tarkibidan ish haqi, xom ashe, harajatlari va amortizatsiya kabi harajat elementlarining ortishi baholarni shakllantirish siesatdagi o'zgarishlar va korxonaning realizatsiya qilingan mahsulotlar tannarxini nazorat qilish qobiliyatini pasayganligi bilan belgilanadi. Tannarx harajatlarini ko'payishi natijasida korxonada yalpi daromadning shakllanishi samaradorligi o'tgan yilga nisbatan sezilarli pasaygan. Bu ham foydani shakllanishiga ham o'z ta'sirini ko'rsatgan. Mazkur koeffitsient dinamikasidagi negativ o'zgarishlar korxona tomonidan moddiy ishlab chiqarish zaxiralardan foydalanish nazoratni ko'chaytirish va zaruriy mahsulot baholarini qayta ko'rib chiqish zarurligini

tasdiqlaydi.

Yalpi daromad mutloq miqdorda va o`rtacha yalpi daromad darajasi, yalpi daromad summasi ishlab chiqarilgan mahsulotga nisbatan aniqlanadi.

Yalpi daromad summasining o`zgarishga 2 ta omil ta`sir ko`rsatadi:

1. Tovar aylanishi hajmining o`zgarishi.
2. O`rtacha daromad darajasining o`zgarishi

Birinchi omilning ta`sirini aniqlash uchun tovar aylanishi hajmi bo`yicha mutloq farqni rejadagi o`rtacha yalpi daromad darajasiga ko`paytirish 100 ga bo`linadi.

Ikkinchi omilni ta`sirini aniqlash uchun o`rtacha yalpi daromad darajasi bo`yicha mutloq farqini hisobotdagi tovar aylanishi hajmiga ko`paytirib, 100 ga bo`linadi.

Tovar aylanishi hajmining rejaga nisbatan ortiqcha bajarilishi eki bajarilmasligi yalpi daromad hajmini tubdan o`zgartirish mumkin.

Shuning uchun yalpi daromad hajmi o`zgarishga faqatgina yuqoridagi omillar ta`sir qilib qolmasdan, balki yana boshqa omillar ham ta`sir ko`rsatishi mumkin.

Davom etib kelayotgan uy joy kommunal xo`jaligidagi islohotlar hozirgacha davlat rahbarlari oldidagi echimi qiyin bo`lgan masalalar qatoriga kiradi. Islohotning moliyaviy maqsadlari bo`lib, uy joy kommunal xizmat ko`rsatishi muassasalarida uchrashuv moliyaviy resurslar oqimini qisqartirishi, ishlab chiqarish rentabelligini ko`tarish va kommunal xizmat korxonalarini monopol holatini cheklash hisoblanadi. Rentabellikni oshirish harajatlarini qisqartirish hamda umumiy harajatlardagi iste`molchilarni to`lov ulushini ko`paytirish hisobiga amalga oshiriladi. Hozirgi sharoitda uy joy kommunal xizmat muassasalari xizmatlarini iste`molchilarining umumiy harajatlardagi to`lov ulushi 40 % ga etdi (ommaviy transport xizmatlarida bu ko`rsatkich 60 % ni tashkil etdi). Agar korxona monopol mavqega ega bo`lmasa va uni asosiy vositalari o`ta eskirgan bo`lsa, hech qanday restrukturizatsiya bu

korxonani foyda ko`rish ishlashini ta`minlamaydi. Bunday korxonani mavjudligini o`zi sog`lom xususiy sektorni rivojlanishiga halaqit beradi.

Mahalliy byudjetlardan kommunal xizmat korxonalarini subsidiyalash darajasini hududlarga qaray katta farq qilishini ko`rishimiz mumkin. YaHM ni 6 % ni tashkil qiluvchi byudjet subsidiyalari, tanlangan tarmoqlar va narxlarini tartibga solish (masalan, UKX xizmatlari) bilan bog`liqdir. Yiliga o`rtacha YaHM ga nisbatan 1 % dan oshib boraetgan mahalliy byudjetlarga vaqtida to`lanmagan qarzdorlik, mahalliy byudjetlardan korxonalarni subsidiyalanishi kichik ahamiyatga ega. Subsidiyalashni turli xil shakllari har xil tabiatga tabiatga ega bo`lishi mumkin va iqtisodietga turlicha ta`sir etishi mumkin, lekin subsidiyalarni hajmi hududda yuz beraetgan strukturani tarkibiy islohotlarni yaxshi ko`rsatkichi bo`lishi mumkin.

Mahalliy byudjetlardan subsidiyalarni katta qismi xalq xo`jaligini 2 tarmoqqa yo`naltiriladi. UKX, transport hamda qishloq xo`jaligi o`tgan yillari byudjet subsidiyalarini 58% UKX korxonalarini subsidiyalashga ajratildi, 2005 yilga kelib esa bu ko`rsatkich 17 % ga etdi. Subsidiyalashdagi bunday o`zgarishlar bir tomondan manzilli moliyalashtirish tizimini joriy qilishning mahsuli bo`lsa, ikkinchi tomondan uy joy kommunal xizmatlari sohasidagi xususiylashtirish hamda o`z-o`zini moliyalashtirish printsiplarining amal qilishi bilan belgilanadi (2.2.1-jadval).

Hozirgi sharoitda uy joy kommunal xizmat xo`jaligini isloh qilishdagi asosiy muammolardan biri, ularning mavjud muddati o`tgan debitorlik qarzlarini bartaraf qilish va shu yil bilan kreditorlik qarzalarining kamaytirish xizmat sohasidagi aholiga ko`rsatilayotgan xizmatlar bo`yicha to`lovlarni o`z vaqtida bo`lmasligi sababli aksariyat korxonalarning soliqlar va boshqa majburiyatlar bo`yicha qarzdorligi ko`payib bormoqda.

Ushbu ma`lumotlarni tasdiqlash uchun quyidagi jadval ma`lumotlarini ko`rib o`tamiz. Unda berilayotganidek 2010 yilda sanoatga 1,69 % bo`lgan bo`lsa, ushbu ko`rsatkich 2011 yilda 1,45 % ni tashkil etgan, qurilishi bo`yicha

2010yilda 0,24 % bo`lsa, ushbu ko`rsatkich 2011 yilda ham o`zgarmagan.

2.2.1-jadval.

Xalq xo`jaligini aniq tarmog`ida yo`naltirilgan subsidiyalar ulushi 2009-2011 yillar

Xalq xo`jaligi tarmoqlari	2009 y.	2010 y.	2011 y.
Sanoat, energetika va qurilish	8,2 %	8,4 %	2,9 %
Qishloq xo`jaligi va baliqchilik	9,9 %	10,9 %	12,8 %
Atrof muhitni muhofazalash	1,1 %	0,7 %	0,3 %
Transport, yo`l xo`jaligi, aloqa	21,6 %	13,9 %	12,6 %
Bozor infrastrukturasi rivojlantirish	0,2 %	0,1 %	0,3 %
Uy kommunal xo`jaligi	19,7 %	17 %	16,9 %
Ommaviy axborot xizmatlari	0,9 %	0,7 %	0,8 %
Boshqalar	0 %	0 %	1,4 %

Manba: O`zbekiston Respublikasi moliya vazirligi ma`lumotlari.

Transport sohasi bo`yicha qarzдорlik 2010 yilda 0,23 %, 2011 yilda 0,39 % ni tashkil etgan. Qishloq xo`jaligi bo`yicha 0,12 % ni, 2011 yilda 0,15 % ni tashkil etgan. Uy joy kommunal xo`jaligi bo`yicha 0,57 % 2010 yilda tashkil qilgan bo`lsa, ushbu ko`rsatkich 2011 yilda 0,93 % ga etgan (2.2.2- jadval).

Albatta, ko`rib o`tilaetgan korxonalar asosan, keng xalq iste`moli uchun xizmatlar ko`rsatish sohasi muassasalari hamda past rentabellik korxonalar hisoblanadi. Bundagi qarzдорlikning aksariyat holatlarda mavjudligi quyidagi omillar bilan belgilanadi:

- ko`rsatilayotgan xizmatlarga davlat buyurtmalarining mavjudligi;
- xizmatlar aholining keng qatlami uchun ko`rsatiladi va ular bo`yicha to`lovlar yig`ilishi hisobiga murakkab jarayon hisoblanadi;
- aksariyat holatlarda tabiiy monopoliya xususiyatiga ega bo`lib, ular bo`yicha korxonalar erkin belgilanmaydi va davlat tomonidan tartibga solib

turiladi.

2.2.2-jadval.

2010-2011 yillarda iqtisodiyot tarmoqlarida vaqtida to'lanmagan qarzdorlikni o'sishi, YaMM ga nisbatan % hisobida.

Xalq xo'jaligi tarmoqlari	2010	2011
Sanoat	1,69 %	1,45 %
Qurilish	0,24 %	0,24 %
Transport	0,23 %	0,39 %
Qishloq xo'jaligi	0,12 %	0,15 %
Uy joy kommunal xo'jaligi	0,57 %	0,93 %
Boshqalar	0,00 %	0,00 %
Hammasi bo'lib	2,27 %	2,23 %

Manba: O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyot vazirligi ma'lumotlari.

Hozirgi sharoitda kommunal xizmatlar tizimini sifatli va o'z vaqtida barqaror ta'minoti ko'p jihatdan ularni moliyalashtirish manbalariga bog'liqligi yuqorida ko'rib o'tildi. Shuning uchun ham amaldagi islohotlar sharoitida asosiy masala sifatida moliyalashtirish manbalarini tarkibiy isloh qilish va sohada o'z-o'zini moliyalashtirish printsipiga asoslangan manbalarni shakllantirish oldinga qo'yilmoqda. Ayniqsa, respublikamizda amalga oshirilaётgan jamiyatimizning ijtimoiy – iqtisodiy va siesiy haetidagi erkinlashtirish jarayonini uy joy kommunal xizmati xo'jaligi sohasida ham qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, davlat byudjeti mablag'larining manzilligi va maqsadli sarflanishni ta'minlash maqsadida uy joy kommunal xo'jaliklari uchun ajratilaётgan subsidiyalar va dotatsiyalar keskin qisqardi.

Hozirgi sharoitda uy joy kommunal xizmat xo'jaligi baholari erkinlashtirilgan bo'lib, moliyaviy resurslarni shakllanishi manbalari tarkibida o'z va unga tenglashtirilgan mablag'lar solig'i ortib bormoqda.

Tahlillar ko'rsatadiki islohotlarning dastlabki bosqichlarida uy joy

kommunal xizmat xo`jaliklarining moliyaviy resurslarining manbalarini asosiy qismi dotatsiyasiga tug`ri kelib, unga asosiy ikkita omil ta`sir etgan:

1. Davlat tomonidan moliyalashtirishning keskin qisqarishi va uy joy kommunal xizmati xo`jaligi xizmatlariga talab qisqardi, natijada mahalliy byudjetlar tomonidan uy joy kommunal xizmatlariga dotatsiyalar ajratish bo`yicha ma`suliyat ko`chaytirildi;

2. Energiya resurslariga nisbatan baholarining o`shishi va inflyatsiya ta`siri ostida uy joy va kommunal xizmatlari baholarining o`shishiga olib keladi. Aholining kam ta`minlangan qatlami esa bunday xizmatlarni to`liq va o`z vaqtida sotib olish imkoniyatiga ega bo`linmaydi, shuning uchun byudjetdan ajratiladigan dotatsiyalar hisobiga bunday xizmatlar bahosini suniy pasaytirish mexanizmi hozirgi kunda ham mavjuddir.

Bizning fikrimizcha, uy joy kommunal xo`jaligi tizimi korxonalarini moliyalashtirishni samarali manbalarini tashkil qilish bo`yicha quyidagilarni amalga oshirish lozim deb o`ylaymiz:

Ma`lumki uy joy kommunal xizmat xo`jaligi xizmatlari bo`yicha baholar to`lig`icha erkinlashtirishi lozim.

Aholi uchun bunday xizmatlarni sotib olishga to`lanadigan kompensatsiyalar to`lovlari ko`paytirilishi va kamida 1 minimal ish haqi miqdorida ta`minlashi lozim. Chunki aholining aksariyat qatlami bunday xizmatlarni to`lig`icha sotib olish imkoniyatlariga ega bo`lishlari uchun maqsadli to`lovlarni shakllantirish lozim.

Uy joy kommunal xo`jaligi baholarini shakllantirish tabiiy monopoliya sharoitidagi baholarni kamaytirishga bog`liq bo`lib hisoblanadi. Shuning uchun xizmatlar bo`yicha tariflarni iqtisodiy asoslanmagan holda oshirilishni bartaraf qilish maqsadida qattiq moliyaviy nazorat tizimlarni shakllantirish maqsadga muvofiqdir.

Aksariyat holatlarda aholi uy joy shirkatlarining kapital remont eki uy joylarni ta`mirlash xizmatlaridan foydalanmaydilar. Chunki shirkatlar sifatli va

zamonaviy ta'mirlash bo'yicha xizmatlarni tug'ri yo'lga quyishmaganlar.

Ta'mirlash ishlari bo'yicha alohida xizmat turlari joriy etilishi aholining bunday xizmatlarini sotib olishi talablarini vujudga keltiradi, shirkat xo'jaliklari uchun esa bunday xizmatlar uchun tushumlar samarali resurslar manbaini shakllantirish imkoniyatlarini vujudga keltiradi.

Uy joy eki kommunal xizmat xo'jaliklari tomondan debitorlik qarzlarini tug'ri baholash va samarali boshqarish tizimini shakllantirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Mavzu: Uy- joy kommunal xizmat kursatish soxasi muassasalari moliyaviy resurslarning manbalari va ularning taxlili.

I. Darsning maqsadi:

Bozor munosabatlari rivojlanishi va turli xo'jalik yuritish shaklidagi uy-joy kommunal xo'jaligi faoliyatini moliyaviy ta'minlashning ilmiy metodologik asoslarini kompleks tahlil qilish, O'zbekiston respublikasida uy joy kommunal xo'jaligi faoliyatini moliyaviy ta'minotini takomillashtirishga yo'naltirilgan asosiy tavsiyalarni ishlab chiqish maydonga chiqadi.

II. Darsda tushuncha berilishi tegishli bo'lgan asosiy termin va tushunchalar:

- Respublikamizda kommunal xizmat ko'rsatishni tashkil qilish;
- Uy-joy, kommunal xo'jaligi moliyasining mazmuni va ularni ta'minlashning xususiyatlari;
- Uy-joy, kommunal xizmat ko'rsatish sohasi muassasalarining moliyaviy resurslari va ularni tashkil topish manbalari;
- Uy-joy, kommunal xizmati tizimi muassasalari pul daromadining shakllanish manbalari va ularning tahlili.

Dars uchun zarur jihozlar va ma'lumot manbalari:

- 9 – sinf darsligi
- 1.1 – rasmda berilgan tushuncha

IV. Darsning bosqichlari va vaqtning taqsimlanishi:

1	Tashkillashtirish bo'limi	2 daqiqa
2	Yangi mavzuni boshlashga tayyorgarlik	5 daqiqa
3	Yangi mavzuni tushuntirish: a) fikr olishish. b) mustaqil ish; d) analiz qilish; e) yakunlash.	27 daqiqa 5 daqiqa 10 daqiqa 7 daqiqa 5 daqiqa
4	Yangi mavzuni mustahkamlash	5 daqiqa
5	Darsni yakunlash	3 daqiqa
6	Uyga vazifa	3 daqiqa

V. Darsning bosqichlari:

1. Tashkillashtirish bo'limi

Salomlashadi. Uyga vazifa tekshiriladi.

2. Yangi mavzuni boshlashga tayyorgarlik

- Uy-joy, kommunal xo'jaligi moliyasining mazmuni va ularni ta'minlashning xususiyatlari va ularni aniqlash usullari

3. Yangi mavzuni tushuntirish.

Iqtisodietni liberallashtirish va modernizatsiyalash sharoitida amalga oshirilaetgan iqtisodiy islohotlarning ahamiyati uy joy kommunal xizmat xo'jaligi moliyaviy faoliyatini samarali tashkil qilish, ularning barqaror taraqqiyotini ta'minlash maqsadida moliyalashtirish tizimini takomillashtirishni talab qiladi.

Jamiyatimizdagi zamonaviy urbanizatsiya sharoitida inson jamiyatning muhim tarmoqlaridan biri uy joy kommunal xizmat xo'jaligi tizimi hisoblanadi. Hozirgi sharoitda O'zbekistondagi aholining 53 % i shaharlararo va shahar tipidagi markazlarda yashamoqdalar. Zamonaviy shaharlardagi insonlar

zamonaviy suv, gaz, issiqlik tizimi, kanalizatsiya tizimi bilan sifatli jihozlangan uy-joy bilan ta'minlash lozim.

Shuning uchun ham Prezidentimiz I.A. Karimov, 2011 yilga mo'ljallangan iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida, uy joy kommunal xizmatlar sohasidagi islohotlarni chuqurlashtirish, ularni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish masalalarini ko'rsatib o'tgan edi.

Haqiqatda ham uy joy kommunal xizmatlar tizimini taraqqietning hozirgi sharoitdagi asosiy muammosi ularni moliyalashtirishning sifat jihatli takomillashtirilgan barqaror manbalar shakllan-tirilmayotganligi bilan belgilanadi. Uy joy kommunal xo'jaligi muassasalarini moliyalashtirishda byudjet mablag'laridan keng foydalanish bugungi kunda ularni bozor iqtisodieti sharoitida barqaror taraqqietini taqsimlash imkoniyatlarini bermaydi. Bitiruv malakaviy ishda kommunal xizmat xo'jaligi moliyasi, ularni moliyalashtirish manbalarini tarkibi hamda o'z-o'zini moliyalashtirishning yangi manbalaridan foydalanish imkoniyatlari bo'yicha fikr mulohozalar toplangan mavzuning dolzarbligini belgibal beradi.

4. Yangi mavzuni mustahkamlash.

Uy-joy, kommunal xizmat ko'rsatish sohasi muassasalarining moliyaviy resurslari va ularni tashkil topish manbalari ? Ushbu savoldan mavzuni mustahkamlashda foydalanish maqsadga muvofiq. Guruhlarga 2 daqiqadan vaqt beriladi va fikrlari tinglanadi.

5. Darsni yakunlash va baholash.

Faol qatnashgan oquvchilar baholanadi va jurnalga rasmiylashtiriladi.

6. Uyga vazifa.

1. O'tilgan mavzuni o'rganish va takrorlash.

2. Mavzuda keltirilgan rasmni har tomonlama o'rganish va tushunchaga ega bo'lish.

Hayot faoliyati havfsizligi va favqulotda vaziyatlarida fuqoralarni muhofaza qilish

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 19.07.2011 y. № 208 sonli «Aholini er silkinishlar oqibatida yuzaga keladigan alohida hollarga (tabiiy va texnogen turdagi) harakat etishga tayyorlash kompleks dasturini tasdiqlash haqida»gi qarori, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 22.07.2011 y. № 310 sonli buyrug'ini boschiliqga olinib va ijro etish maqsadida Ajiniyoz nomidagi Nukus Davlat pedagogika instituti rektorati buyrug'i (25.12.2012y. № 601 D/1) asosida «Umr havfsizligi» fani barcha ta'lim yo'nalishlari bo'yicha talabalarga o'qish jarayonida o'rgatish uchun, magistrlik dissertatsiya ishi va bakalavr mutaxassislik bitiruv ishlarini yozishda mavzuning huquqiy asoslari tadbiq etildi.

Shunga binoan «Hayot faoliyati havfsizligi» fanini__barcha ta'lim yo'nalishlari bo'yicha talabalarga o'quv jarayonida o'rgatish uchun, magistr dissertatsiyasini va bakalavr malakaviy bitiruv ishini bajarishda fanning huquqiy asoslari kiritildi.

“Jamiyatda fuqarolarning huquqlari va erinliklarini ximoya qilish ta'minlanganda u chinakam huquqiy fuqarolik jamiyati bo'ladi. Har bir kishi o'z huquqlarini aniq va ravshan bilishi, ulardan foydalana olishi, o'z huquqi va erkinliklarini ximoya qila olishi lozim. Buning uchun avvalo mamlakatimiz aholisining huquqiy madaniyatini oshirish zarur” (I. Karimov. O'zbekiston XXI asrga intilmoqda, 31 – bet).

XX asrning 60 – yillaridan boshlab faoliyat ko'rsatib kelgan fuqaro mudofaasi tizimining asosiy vazifasi tinchlik davrida va urush sharoitida mamlakat aholisini yalpi qirg'in qurollari va boshqa hujum vositalaridan himoya qilish, urush sharoitida xalq xo'jaligi ob'ektlarining barqaror ishlashini ta'minlash hamda halokat o'choqlarida qutqarish va tiklash ishlarini o'z vaqtida samarali amalga oshirishdan iborat edi.

Lekin aholi hayotiga faqatgina ommaviy qirg'in qurollari emas, balki boshqa xavf – xatolar ham tahdid solib turadiki, ularni nazardan chetga qochirish aslo mumkin emas. Bular turli tabiiy, texnogen va ekologik xususiyatli favqulodda vaziyatlardir.

90 – yillarga kelib yadro urushi xavfi kamaydi, biologik qurollardan foydalanish cheklab qo'yildi, yangi – yangi zamonaviy qurol turlari kashf qilindiki, ular odamlar uchun xavfli bo'lmay, balki iqtisodiyot ob'ektlarini ishdan chiqarishga qaratilgan edi. Bular hammasi fuqaro mudofaasi tizimi o'rnida yangi bir tizim tashkil etilishi lozimligini isbotlab berdi.

Fuqaro mudofaasi o'rnini bosishi mumkin bo'lgan yirik ko'lamdagi favqulodda vaziyatlarga avvaldan tayyorlikni ta'minlovchi yangi maxsus davlat tizimi egallishi, u tinchlik hamda urush davrida aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishi lozim edi. Bu tizim aholini favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish va qutqaruv ishlarini o'tkazibgina qolmay, boshqa muhim tadbirlarni: tabiiy ofatlardan xavfli hududlar xaritalarini tuzish, seysmik mustahkam bino va inshootlarni qurish, qisqa, o'rta va uzoq muddatli bashoratlash ishlarini tashkil qilishi va aholi tayyorligini amalga oshirishi lozim edi.

Shu o'rinda yana bir masalani oydinlashtirib olishga to'g'ri keladi. Favqulodda vaziyatning o'zi nima, undan aholi va hududlarni muhofaza qilish deganda nimani ko'zda tutishimiz lozim?

Favqulodda vaziyat – odamlar qurbon bo'lishi, ularning sog'lig'i yoki atrof tabiiy muhitga zarar etishi, jiddiy moddiy talafotlar keltirib chiqarishi hamda odamlar hayot faoliyati sharoiti izdan chiqishiga olib kelishi mumkin bo'lgan yoki olib kelgan avariya, halokat, xavfli tabiiy hodisa yoki boshqa tabiiy ofat natijasida muayyan hududda yuzaga kelgan vaziyat.

Aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish – favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularni bartaraf etish choralari, usullari, vositalari tizimi, sa'y – harakatlari majmui.

Favqulodda vaziyatlarning oldini olish – oldindan o'tkazilib, favqulodda vaziyatlar ro'y berishi xavfini imkon qadar kamaytirishga, bunday vaziyatlar ro'y bergan taqdirda esa odamlar sog'lig'ini saqlash, atrof tabiiy muhitga etkaziladigan zarar va moddiy talafotlar miqdorini kamaytirishga qaratilgan tadbirlar kompleksi.

Favqulodda vaziyatlarni bartaraf etish - favqulodda vaziyatlar ro'y berganda o'tkazilib, odamlar hayoti va sog'lig'ini saqlash, atrof tabiiy muhitga etkaziladigan zarar va moddiy talafotlar miqdorini kamaytirishga, shuningdek favqulodda vaziyatlar ro'y bergan zonalarini halqaga olib, xavfli omillar tasirini tugatishga qaratilgan avariya – qutqaruv ishlari va kechiktirib bo'lmaydigan boshqa ishlar kompleksi.

Aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida qo'yilgan dadil qadamlardan biri – avval Mudofaa vazirligi qoshida fuqaro muhofazasi va favqulodda vaziyatlar boshqarmasining, so'ngra esa shu boshqarma negizida **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996 yil 4 martdagi PF – 1378 Farmoni** bilan Favqulodda vaziyatlar vazirligining tashkil etilishi bo'ldi.

Vazirlik faoliyat yurita boshlagandan so'ng aholi va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasining huquqiy asosini tashkil etuvchi bir qator qonuni va qarorlar qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi qonunlari:

Aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish to'g'risida (1999 yil 20 avgust) – 5 bo'lim va 27 moddadan iborat. Qonun aholini va hududlarni tabiiy hamda texnogen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soladi hamda favqulodda vaziyatlar ro'y berishi va rivojlanishining oldini olish, favqulodda vaziyatlar keltiradigan talafotlarni kamaytirish va favqulodda vaziyatlarni bartaraf etishni maqsad qilib qo'yadi.

Fuqaro muhofazasi to'g'risida (2000 yil 26 may) – 4 ta bo'lim va 23

moddadan iborat. Ushbu qonun fuqaro muhofazasi sohasidagi asosiy vazifalarni, ularni amalga oshirishning huquqiy asoslarini, davlat organlarining, muassasalar va tashkilotlarning vakolatlarini, O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining huquqlari va majburiyatlarini, shuningdek fuqaro muhofazasi kuchlari va vositalarini belgilaydi.

Odamning immunitet tanqisligi virusi bilan kasallanishning oldini olish to'g'risida (1999 yil 19 avgust) – 13 modda. Qonunda OITS/OIV kasalligining oldini olish sohasidagi davlat ta'minoti, kasallikning oldini olish bo'yicha faoliyatni moliyalash, fuqarolarning huquq va majburiyatlariga doir masalalar yoritilgan.

Gidrotexnika inshootlarining xavfsizligi to'g'risida (1999 yil 20 avgust) – 15 modda. Ushbu qonunning maqsadi gidrotexnika inshootlarini loyihalashtirish, qurish, foydalanishga topshirish, ulardan foydalanish, ularni rekonstruktsiya qilish, tiklash, konservatsiyalash va tugatishda xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha faoliyatni amalga oshirishda yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solishdir.

Qishloq xo'jalik o'simliklarini zararkunandalar, kasalliklar va begona o'tlardan himoya qilish to'g'risida (2000 yil 31 avgust) – 28 modda. Ushbu qonunning maqsadi qishloq xo'jalik o'simliklarini zararkunandalar, kasalliklar va begona o'tlardan himoya qilishni ta'minlash, o'simliklarni himoya qilish vositalarining inson sog'lig'iga, atrof tabiiy muhitga zararli ta'sirining oldini olish bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Radiatsiyaviy xavfsizlik to'g'risida (2000 yil 31 avgust) – 5 bo'lim va 28 moddadan iborat. Qonunning maqsadi radiatsiyaviy xavfsizlikni, fuqarolar hayoti, sog'lig'i va mol – mulki, shuningdek, atrof muhitni ionlashtiruvchi nurlanishning zararli ta'siridan muhofaza qilishni ta'minlash bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida (2000 yil 15 dekabr) – 6 bo'lim va 31 moddadan iborat. Ushbu qonunning maqsadi terrorizmga qarshi kurash

sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Qonuning asosiy vazifalari shaxs, jamiyat va davlatning suverenitetini va hududiy yaxlitligini himoya qilish, fuqarolar tinchligi va milliy totuvlikni saqlashdan iborat.

Xavfli ishlab chiqarish ob'ektlarining sanoat xavfsizligi to'g'risida (2006 yil 28 sentyabr) – 23 modda. Qonunning maqsadi xavfli ishlab chiqarish ob'ektlarining sanoat xavfsizligi sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

O'zbekiston Respublikasi MK (1997 yil 27 dekabr) № 558-sonli qarori «O'zbekiston Respublikasida favqulodda vaziyatlarning oldini olish va ularda harakat etishda davlat tizimi haqida»gi qarori bilan bekor etilib bu qaror qaytadan 2011 yil 24 avgustda O'zbekiston Respublikasi MK № 242 – sonli «O'zbekiston Respublikasida alohida holatlarining oldini olish va ularda harakat etishning davlat tizimi ishlarini bundan buyon takomillashtirish» haqidagi qarori bilan to'liqtirilib chiqarildi.

O'zbekiston Respublikasi (2011 yil 19 iyul) № 208-sonli qarori Aholini er silkinishlar oqibatida yuzaga keladigan alohida hollarga (tabiiy va texnogen turdagi) harakat etishga tayyorlash kompleks dasturini tasdiqlash haqida»gi qarori asosida barcha o'rinlarda favqulodda vaziyatlarda harakat etishning kompleks dasturi ishlab chiqilib, o'quv mashg'ulotlari olib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti qarori:

Toshqinlar, sel oqimlari, qor ko'chish va er ko'chki hodisalari bilan bog'liq favqulodda vaziyatlarning oldini olish hamda ularning oqibatlarini tugatish borasidagi chora – tadbirlar to'g'risida (2007 yil 19 fevral, PQ – 585 – sonli). Toshqinlar, sel oqimlari, qor ko'chish va er ko'chki hodisalari bilan bog'liq ishlarni o'z vaqtida va samarali tashkil etish, shuningdek ularning ehtimol tutilgan oqibatlarini tezkorlik bilan tugatish maqsadida qabul qilingan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari:

O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligining faoliyatini tashkil etish masalalari to'g'risida (1996 yil yy aprel, 143 – sonli).

Qarorga «O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlar vazirligi to'g'risida»gi Nizom ilova qilingan. Favqulodda vaziyatlar vazirligining asosiy vazifalari, huquqlari keltirilgan.

O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi to'g'risida (1997 yil 23 dekabr, 558 – sonli). Qaror bilan O'zbekiston Respublikasi Favqulodda vaziyatlarda ularning oldini olish va harakat qilish davlat tizimi (FVDT) to'g'risidagi Nizom va uning tuzilmasi tasdiqlangan, vazirlik va idoralarning aholini va hududlarni favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish bo'yicha funktsiyalari keltirilgan.

O'zbekiston Respublikasi aholisini favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilishga tayyorlash tartibi to'g'risida (1998 yil 7 oktyabr 427 – sonli). Qaror mamlakat aholisi va hududini tabiiy va texnologen xususiyatli favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish tizimini takomilashtirish maqsadida qabul qilingan. Qarorga ilova tarzida keltirilgan «Aholini favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida tayyorlash tartibi to'g'risida»gi Nizom O'zbekiston Respublikasi aholisini favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida, shuningdek favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorgarlikdan o'tayotgan aholi guruhlarini tayyorlashning asosiy vazifalarini, shakllari va usullarini belgilaydi.

Tabiiy, texnogen va ekologik tushdagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi to'g'risida (1998 yil 27 oktyabr, 455 – sonli). Qaror bilan tasdiqlangan tasnifga muvofiq favqulodda vaziyatlar vujudga kelish sabablariga ko'ra texnogen, tabiiy va ekologik xususiyatli, Ushbu vaziyatlarda zarar ko'rgan odamlar soniga, moddiy zararlar miqdoriga va ko'lamlariga qarab lokal, mahalliy, respublika va transschegarali turlarga bo'linadi.

O'zbekiston Respublikasida odamlar va hayvonlarning quturish kasalligiga qarshi kurashni kuchaytirish chora – tadbirlari to'g'risida (1996 yil 18 yanvar, 32 – sonli). Odamlar va hayvonlarning quturish kasalligiga qarshi kurash chora – tadbirlarning samaradorligini oshirish, shuningdek aholi yashash

joylarida it, mushuk va boshqa uy hayvonlarini saqlashni tartibga solish maqsadida qabul qilingan.

Ommaviy tadbirlarni o'tkazish qoidalarini tasdiqlash to'g'risida (2003 yil 13 yanvar, 15 – sonli). O'zbekiston Respublikasi hududida ommaviy tadbirlar o'tkazilishi paytida jamoat xavfsizligini ta'minlash va tartibni muhofaza qilish maqsadida qabul qilingan.

Favqulodda vaziyatlarni bashoratlash va oldini olish Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida (2007 yil 3 aprel, 71 – sonli). Favqulodda vaziyatlarning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etish sohasida olib borilayotgan ishlar samaradorligini oshirish maqsadida qabul qilingan.

Yuqorida ko'rsatilgan huquqiy xujjatlar asosida o'quv jaraenida talabalarga “Hayot faoliyati xavfsizligi” fanining barcha yo'nalishlari bo'yicha keng manoda tushunchalar berildi.

Xulosa

Hozirgi rivojlangan urbanizatsiya sharoitida inson faoliyatining muhim tarmoqlaridan biri uy joy kommunal xo`jaligi hisoblanadi. Shaharlar aholining asosiy yashash joylari hisoblanmoqda. Aholining farovon haeti ko`p jihatdan ular uchun yaratiladigan yashash sharoitlari ko`rsatiladigan sifatli kommunal xizmatlariga bog`liqdir. Sifatli va takomillashgan kommunal xizmatlarini taklif qilish uy joy xizmatlarini iqtisodiy salohietini va xususan moliyaviy resurslar bazasiga bog`liqdir.

Hozirgi sharoitdagi zamonaviy ishlab chiqarish ham uy joy kommunal xo`jaligining xizmatlariga bevosita bog`liqdir. Shuning uchun ham uy joy kommunal xo`jaligini isloh qilish, ularni moliyalashtirish manbalarini takomillashtirish nafaqat ijtimoiy islohotlarni balki iqtisodiy sohadagi islohotlarni amalga oshirishda ham muhim zamin bo`lib hisoblanadi.

Kommunal xo`jaliklar moliyaviy ta`minlash tizimini tahlil qilish natijasida muallif tomonidan quyidagicha xulosalarga kelishdi:

- uy joy, kommunal xo`jaligi moliyaviy resurslarining asosiy manbalari tarkibida xizmatlarni sotish natijasida olinadigan pul tushumlari va daromadlari bilan birgalikda bitimdan ajratiladigan mablag`larining ham sezilarli salmoqlari mavjud;

- uy joy kommunal xo`jaliklari tabiiy monopoliyalar sharoitida xizmatlarga baholarni takomillashtirish mexanizmini amal qiladi.

Shuning uchun hozirgi sharoitda uy joy kommunal xo`jaligi xizmatlariga nisbatan tarif siesati amalga oshiriladi. Natijada xizmatlar ruyxati erishi bozor baholariga emas, balki monopol baholariga asoslanadi.

Tahlillar natijasida shunday xulosaga kelindiki, hozirgi sharoitdagi uy joy kommunal xo`jaliklardagi eng asosiy muammo aylanma mablag`lar tarkibidagi debitorlik qarzlar salmog`ining yuqoriligi natijasida muomala fondlarini to`planishi hisoblanadi. Aylanma mablag`larning muomala

fondlaridagi kontsentratsiyalashuvi ishlab chiqarish jaraeni uchun mablag`larga qo`shimcha ehtiejini hamda aylanma mablag`lari samaradorligining pasayishiga olib kelmoqda.

Bunday holat mablag`lar manbalar tarkibidagi kreditorlik qarzlarining ko`payishiga olib kelmoqda.

Bu holat uy joy kommunal xo`jaligi xizmatlarini bo`yicha to`lovlarning aholi va korxonalar tomonidan o`z vaqtida to`lay olmaganliklarga bog`liqdir degan xulosaga kelindi.

Yuqoridagi fikr mulohozalarga asoslangan holda ishda quyidagicha takliflar keltiriladi:

- uy joy kommunal xo`jaligi xizmatlari bo`yicha to`lovlar o`z paytida to`lanishi uchun to`lovlarning yangi mexanizmini joriy qilish lozim. Bunda aholining ish haqi ko`rinishidagi daromadlari hisob kitob qilinaetganda kommunal xizmatlar uchun to`lovlar avtomatik rivojda o`tkazilishi ta`minlash maqsadga muvofiqdir.

- uy joylarining kapital ta`mirlanishi va asosiy fondlarni qisman ta`mirlash uchun keng xizmat turini joriy qilish shu davr talab qilmoqda.

- Byudjet mablag`laridan maqsadli va manzilli foydalanish bo`yicha moliyaviy nazorat tizimini ko`chaytirish lozim.

- uy joy kommunal xizmatlari bo`yicha baholarni shakllantirishda ularning iqtisodiy asoslanganligini ta`minlash lozim.

Umumiy xulosa qilib aytganimizda uy joy kommunal xo`jaligi moliyalashtirishda byudjetdan tashqari mablag`lar fondini shakllantirish, islohotlarning keyingi bosqichidagi ustivor yo`nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimov I.A. . Mustaqil O'zbekistonning davlat siosati insaniylik va ezgulik qonunlariga asoslanadi. // O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. / I.A. Karimov. -T.: „O'zbekiston" NMIU, 2011.g.
2. Karimov I.A. O'zbekiston dunyo xaritasida o'ziga munosib joy oldi. // O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. / I.A. Karimov. — T.: „O'zbekiston" NMIU, 2011.
3. I.A. Karimov Xalkimizning yuli mustaqillik, ozodlik va tub islohotlar yo'lidir.-Toshkent 1996 g.
4. I.A. Karimov Uzbekistan: natsional`naya nezavisimost`, ekonomika, politika, ideologiya-Toshkent-1996g.
5. I.A. Karimov «Qishloq xo`jaligi to`kin haet manbai». Birinchi chaqiriq O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi o`ninchi sessiyasida so`zlagan so`zi. Xalq so`zi, 26-dekabr`, 1998 y.
6. I.A. Karimov «O'zbekiston XXI asrga intilmoqda». T., O'zbekiston, 1999 y.
7. Jo`raev A. «Qishloqdagi islohot butun mamlakat ahlining farovon turmushini ta`minlaydi» Ishonch, 8-yanvar`, 2000 y.
8. Xurramov A. «Qishloq xo`jaligida mulkdorlar shakllanishi va xududiy xususiyatlar». O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi, № 4, 2000 y. 21 bet.
9. Xusanov R., va boshqalar «Agrosanoat majmuasi iqtisodieti» Toshkent 2003 y.
10. Abdug`aniev A., Abdug`aniev A. «Qishloq xo`jaligi iqtisodieti» Tashkent. TDIU 2004 y.
11. Dodabaev Yu.T. «Ekonomika APK» chast` I. Tashkent 2000 g.
12. Yusupboev K.Yu. «Qoraqalpog`iston Respublikasining agrar sektorida iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishning o`ziga xos xususiyatlari»

Tashkent «O`zbekiston» 2001 yil.

14. A. Eshmuxammedov va boshqalar. «Bozor munosabatlari sharoitida milliy iqtisodietning rivojlanishi». T. O`qituvchi 1996 y.
15. Usmanov S.İ., Dodabaev Yu.T «Fermer va dehqon xo`jaliklari» Tashkent 2002 yil.
16. Abdullaev O. va boshq. «Agrosanoat majmuasini bozor iqtisodiyotiga o`tkarish muammolari». T. 1992 y.
17. Dodobaev Yu. T. i dr. «Organizatsiya fermerskogo xozyaystva v respublike Uzbekistan». 2003 g.
18. V. Chjen. «Qishloq xo`jaligida mulkchilikning nodavlat shakllarini vujudga keltirish va xususiylashtirishga oid uslubiy qo`llanmalar to`plami» Tashkent 1994 yil.